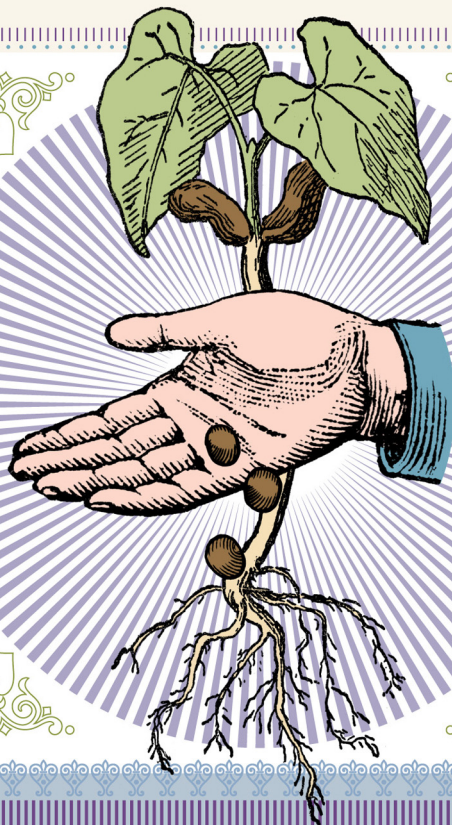
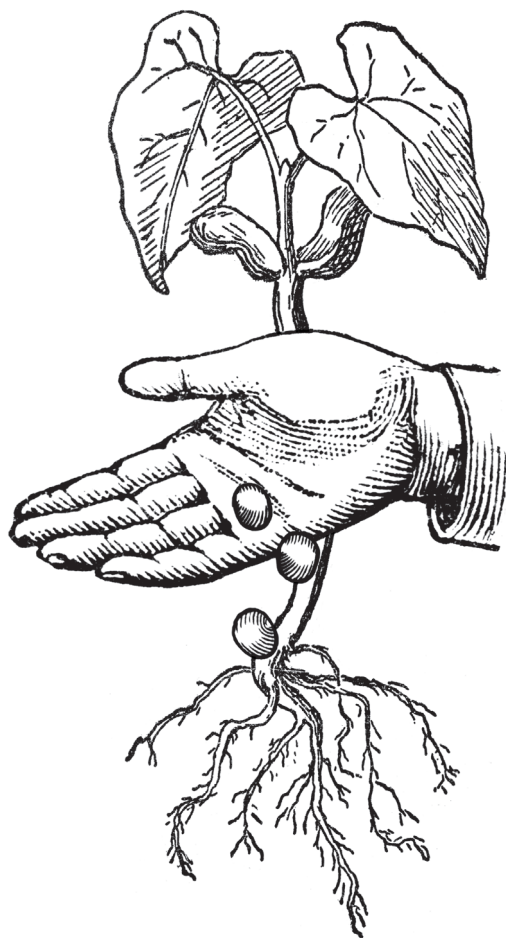

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง

(ถึงเวลา มาแก้กรรมกันเสียที)

กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง (ถึงเวลา มาแก้กรรมกันเสียที)

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

หนังสือเดิม (ฉบับเต็ม): พื้นสุขภาวะ ยามสังคมวิกฤต

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — วิสาขบูชา พฤษภาคม ๒๕๕๑

หนังสือใหม่ (ฉบับตัดเติม): กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — วิสาขบูชา พฤษภาคม ๒๕๕๓

จำนวนพิมพ์: ๑๕,๐๐๐ เล่ม

ปก: พระชัยยศ พุกธิวิโร

ดำเนินการผลิต: **สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ** ๑๒๑ บรมราชชนนี ๑๑๙ ถนน
บรมราชชนนี แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กท. ๑๐๑๗๐ โทร.
๐๒-๘๘๘-๗๖๘๔-๕ โทรเคสไลน์ที่ ๐๘๑-๘๓๐-๗๗๕๐

บันทึกหน้า

จดหมายข่าว ข่าวสารญาณเวศกีย์ เจียบหายไบนานมาก
บัดนี้ พระการุณย์ กุศลนุโท ซึ่งตกลงรับจัดทำฉบับใหม่ ได้แจ้ง
ทางไกลไปจากวัดญาณเวศกวัน ประรภาว เวลานั้น บ้านเมือง
บอบช้ำมาก จึงใคร่ขอข้อความเล็กๆ น้อยๆ จากผู้เขียนนี้ไปลง
พิมพ์เป็นแง่คิดแก่ญาติโยมพุทธบริษัท โดยอาจจะเลือกคัดข้อ
ความบางตอนจากหนังสือ *ฟื้นฟูสมรรถภาพสังคมวิฤต* แต่พระ
การุณย์ไม่มีข้อมูลต้นฉบับของหนังสือนั้น ถ้าจะต้องพิมพ์คัดลอก
ใหม่ ก็ไม่สู้จะสะดวก

ผู้เขียนยกเอาข้อมูลต้นฉบับของหนังสือดังกล่าวขึ้นมาดู
แล้ว ค้นได้เนื้อความที่ผู้ต้องการ พร้อมทั้งคงส่วนใกล้เคียงที่
เข้ากันได้ ตัดส่วนไม่เกี่ยวข้องออกไป และเขียนแทรกเสริมความ
บางอย่าง กลายเป็นหนังสือเล่มย่อขึ้นมาใหม่ จากหนังสือเดิมสิบ

หกหน้ายก ๘๗ หน้า เป็นหนังสือขนาดยี่สิบหน้ายก ๘๐ หน้า จึง
ส่งให้ผู้ประสงค์จะเลือกข้อความที่ต้องการเอง หรือถ้าจะพิมพ์
ทั้งหมด ก็เป็นหนังสือเล่มเล็กมีชื่อที่ตั้งใหม่ว่า *กรรมของคนไทย
ทำกันไว้เอง (ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที)* ทั้งนี้ จะเผยแพร่เป็น
ธรรมทานอย่างไร ก็สุดแต่เห็นสมควร

หวังว่าธรรมทานนี้ จะเป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมให้ธรรมแพร่
หลายไพศาล เป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ประเทศชาติและ
พัฒนาสังคมไทย เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนยืนนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

บันทึกนำ	(๓)
กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง	๑
๑. เจอวิกฤตการเมือง คือจุดพลิกฟื้นคนไทย	๑
คนทั่วไปพอกายป่วยใจก็ป่วย	๑
ใช้ปัญญาพลิกฟื้นใจให้เป็นผู้กระทำ	๑
พอเหลือยวดูเห็นคนอื่นที่เขาทุกข์กว่าทุกข์ของเรา	
ก็เลิกลงมำทันใด	๔
๒. คนเข้มแข็งขึ้นมา บ้านเมืองก็ฟื้นตัวทันที	๗
เปื่อการเมือง ผลสืบเนื่องจากบ้านเมืองที่เลื่อมสุขภาวะ	๗
สังคมไทยได้รับผลกระทบ ที่สั่งสมมานาน	๙
สังคมไทย แม้แต่วัฒนธรรมก็เลื่อม แทบจะเหลือแต่ซาก	๑๓
ถ้าสังคมล้ม คนต้องลุกขึ้นมาแก้ไข	๑๗
ถ้าป่วยทางปัญญา นับว่าแย่มากที่สุด	๑๙
แสวงหาความรู้ เป็นอยู่ด้วยปัญญา	๒๒
ปัญญามานำ ก็ได้ธรรมเป็นเกณฑ์	๒๔
การเมือง เรื่องของทุกคน	๒๕
รับพระราชอำนาจมา ต้องรับราชธรรมมาด้วย	๒๙

	“ให้ธรรม” คือหน้าที่ของพระต่อบ้านเมือง	๓๑
๓. ปฏิกรรม ทำทุกอย่างให้พิน		๓๔
	ปฏิกรรมด่วนของสังคมไทย	
	คือแก้ไขพัฒนาคุณภาพของคน	๓๗
	อย่ามัวแต่รอรับกรรม จงลุกขึ้นมาทำปฏิกรรมเร็วไว	๓๘
	สังคมรอผลดลบันดาล ก็คือคนไข้	
	ที่นอนรอการรักษาพยาบาล	๔๑
	บริหารบ้านเมืองให้นั่นคงปลอดภัย	
	ให้คนมีโอกาสดำดีเต็มที่	๔๓
	วิกฤตเป็นโอกาสไม่พอ	
	ต้องเอาโอกาสมาใช้ทำแบบฝึกหัด	๔๕
	ถ้าศรัทธายังมี ปัญหาสุขภาวะก็ยังไม่มา	๔๙
	ถ้าอยู่เพียงด้วยศรัทธา	
	ความมั่นคงปลอดภัยแท้ก็ยังไม่มี	๕๒
	พัฒนาคุณภาพคน ต้องให้ถึงขั้นพึ่งตนได้ด้วยปัญญา	๕๗
๔. วิกฤตศรัทธา คือโอกาสฟื้นฟูสุขภาวะทางปัญญา		๖๑
	เป็นโอกาสดีที่เกิดวิกฤตศรัทธา	
	จะได้ตื่นขึ้นมาใช้ปัญญาเสียที	๖๑
	เมืองไทยจะฟื้นฟูเต็มที่ เมื่อยอดพระเจดีย์กลับมา	๖๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง

❖ (ถึงเวลา มาแก้กรรมกันเสียที) ❖

- * ธรรมกถาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) โดยอาราธนาของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ฉาย ณ โรงพยาบาลศิริราช ในงานประชุมวิชาการ ๑๒๐ ปี ศิริราช ๑๗-๒๑ มี.ค. ๒๕๕๑ (คณะกรรมการชุมนุมพุทธธรรมศิริราช นำโดย พ.ญ. จิรวี แก้วพรสวรรค์ แห่งภาควิชาจิตเวช พาทีมงานไปบันทึกวีดิทัศน์ที่วัดญาณเวศกวัน ๔ มี.ค. ๒๕๕๑ ต่อมาได้พิมพ์เป็นหนังสือเล่มม ตั้งชื่อว่า ฟื้นฟูสุขภาพะยามลัคมวิฤต หนังสือนี้เป็นฉบับย่อของเล่มนั้น

เชอวักฤตการเมือง คือเชอวักฤตพลิกพื้นคนไทย

คนทั่วไป พอกายป่วย ใจก็ป่วย

ลองมองดูคนเจ็บคนไข้ที่ว่าสุขภาพร่างกายไม่ดี ถูกโรคเบียดเบียน เมื่อร่างกายเจ็บป่วย จิตใจก็มักจะไม่สามารถสบายไปด้วย พอจิตใจไม่สบาย ก็เกิดปัญหาข้างในหลายอย่าง เช่น ท้อแท้ หดหู่ เชื่องซึม เหงาหงอย เบื่อหน่าย เป็นต้น บางทีก็ถึงกับเครียด คับแค้นใจ หมดหวัง ลั่นหวัง ฯลฯ เหล่านี้ เราถือว่าเป็นสภาพจิตที่ไม่ดี เป็นความป่วยทางจิตใจ กลายเป็นว่า ไม่ได้ป่วยแต่กายอย่างเดียว ใจก็ป่วยไปด้วย เลยอ่อนแอป้อแป้ไปหมด นี่แค่คนเจ็บคนไข้เท่านั้น

ใช้ปัญญาพลิกพื้นใจ ให้เป็นผู้กระทำ

เรามาศึกษากันดู เอาแค่ที่คนไข้ก่อนว่า เมื่อคนไข้ถูกโรคร้ายไข้เจ็บโจมตีทางร่างกายนั้น ก็บอบช้ำไปด้านหนึ่งแล้ว เรียกว่า ถูกกระทำทางด้านร่างกาย คือ ร่างกายถูกโรคร้ายทำเอา

แต่ปัญหายังเกิดซ้อนขึ้นมาอีกว่า ทั้งที่ความจริงนั้น โรคไม่ได้ไปทำอะไรกับใจของเขาเลย ใจของเขาก็อยู่เป็นปกติ แต่กลายเป็นว่า ด้านที่ถูกกระทำมากที่สุด กลายเป็นจิตใจ พอกายถูกกระทำแล้ว ใจก็พลอยถูกกระทำด้วย ทั้งๆ ที่ใจอยู่ดีๆ แต่กลายเป็นตัวถูกกระทำไปเสียนี้

ปัญหาสำคัญที่ตรงนี้ ก็คือ คนทำตัวให้เป็นผู้ถูกกระทำไปเสีย ใจพลอยไปถูกกระทำ เหมือนกับที่กายได้ถูกกระทำ แต่ที่จริงนั้น ใจไม่ได้ถูกโรคกระทำอะไรเลย แล้วใครทำละ ก็ตัวนั้นแหละ ทำเสียเอง เพราะฉะนั้น ต้องจับจุดนี้ให้ได้ คือ ก็อย่าให้ใจถูกกระทำสิ นี่มันเรื่องอะไรละ เราถูกกระทำ เราก็แย่

แม้แต่แค่เป็นฝ่ายตั้งรับก็ไม่เอา อย่าทำอย่างนั้น เราต้องเป็นผู้กระทำต่อมัน

จริงๆ นะ ใจเรายังเป็นอิสระอยู่เนี่ย เราเพียงพล้ำไปบ้าง ก็ด้านเดียวเท่านั้น อีกด้านหนึ่งยังเป็นของเราเต็มที ต้องวางท่าที่ให้อภัย

ขณะนี้ร่างกายของเราถูกโรคกระทำแล้ว เราก็พลิกตัวขึ้น

มาเป็นผู้กระทำต่อโรค ทางกายก็หันไปทำต่อมัน คือทำการบำบัดรักษา และทางใจที่เป็นอิสระอยู่ ก็ช่วยให้กำลังเสริมเข้าไป แล้วยังมีปัญหาซึ่งสำคัญที่สุดอีกตัวหนึ่ง เอาปัญญานั้นมาใช้หาทางเป็นฝ่ายกระทำต่อปัญญาให้ได้ผลดีที่สุด

จุดสำคัญข้อแรก ก็คือ เรายอมตัวเป็นผู้ถูกกระทำ หรือทำตัวเราให้เป็นผู้ถูกกระทำเสียเอง จึงเสียท่า เสียกระบวนไปหมด

เพราะฉะนั้น ต้องคอยนึกไว้ คือ มีสติบอกตัวเองไว้ ไม่ว่าต่อเรื่องอะไร เราต้องเป็นผู้กระทำ อย่าปล่อยตัวลงไปให้ถูกกระทำ ถ้าเราผันตัวขึ้นมาเป็นผู้กระทำได้ จิตใจจะดีขึ้นมาเองเลย

พอเจอกับสถานการณ์ ดูท่าซึกจะไม่ดี สิ่งแรกที่ต้องทำก็คือ ต้องได้สติตั้งหลัก และรู้ตัวขึ้นมาเลยว่า นี่... ทำไมเอาตัวของเราลงไปเป็นผู้ถูกกระทำเสียละ อย่าทำตัวเองอย่างนั้น หยุด.. แล้วตั้งตัวขึ้นมาเป็นผู้กระทำซะ

พอเริ่มเป็นผู้กระทำ เราก็เข้มแข็ง มีกำลังขึ้นมาทันที

ถ้าเป็นผู้ถูกระทำ เราก็ยอมแบบ อ่อนแอ บ้อแป้ ปวก เปียก แล้วก็มีแต่จะถอย จะแพ้ จะสูญเสีย และจะหมด จะสิ้น เรา จึงต้องเป็นผู้กระทำต่อปัญหาให้ได้

พอเหลียวดูเห็นคนอื่นที่เขาทุกข์กว่า ทุกข์ของเราก็เล็กลงมาทันใด

ขอแทรกนิดหนึ่ง เตียวจะลืมนะ วิริคิด วิริมอง ก็เป็นเรื่อง สำคัญ คนที่เป็นโรคภัยไข้เจ็บ บางทีก็ไปหมกมุ่นครุ่นคิดอยู่กับ เรื่องตัวเองว่า เราแย่แล้ว นี่เราจะเป็นอย่างไรต่อไป เราจะไม่ มีชีวิตที่ดี เราจะมีแต่ความทุกข์ เราจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็คือ มัวไปหวาดกลัว มัวแต่ท้อแท้ มัวหมดหวัง มัวแต่เสียใจ ก็เลย มองเห็นแต่เรื่องทุกข์และเรื่องร้าย แล้วก็จมอยู่ในนั้น

แต่ความจริง ถ้ามองให้ดี เหลียวดูทางอื่นบ้าง มองให้กว้าง ออกไป ก็จะทำให้เห็นว่า ที่เราเป็นโรคนี้นั้น เรามีฐานะอย่างนี้ อยู่ใน ภาวะอย่างนี้ ยังขนาดนี้ แล้วคนอื่นอีกไม่น้อยเลยก็เป็นโรคอย่าง เรา呢 หลายคนที่ยิ่งกว่านี้ แล้วคนที่เขายากจนแร้นแค้น ไม่มีเงิน จะใช้จ่ายในยามจำเป็น ไม่มีญาติมิตรดูแล เขาเจ็บป่วยเจอเคราะห์

อย่างนี้ จะยิ่งแย่นขนาดไหน

พอมองดูให้ทั่วๆ ออกไป กลายเป็นว่า ความเจ็บป่วยของเรานี้เรื่องเล็กน้อยแล้ว คนอื่นที่เขาทุกข์ยิ่งกว่าเรามีเยอะแยะ

ทีนี้ ก็คิดส่งสารคนอื่น กลายเป็นว่าโรคภัยมาเตือนเรา ให้เราคิดส่งสารเห็นใจเพื่อนมนุษย์ ให้รู้จักมอง รู้จักเหลียวแลดูทุกข์ภัยของมนุษย์ทั้งหลาย นอกจากว่าเราจะได้ไม่ประมาณแล้ว ก็คิดหาทางว่าจะช่วยเหลือเขาอย่างไร

ต่อไป เมื่อไรหายโรค เราจะต้องไปช่วยคนอื่นเป็นการใหญ่

คิดอย่างนี้ก็เลยกลายเป็นบุญเป็นกุศล บางทีก็เลยหายโรคไปแทบไม่รู้ตัว

อย่างน้อย ถึงแม้ตัวเองจะมีโรคภัยมาก ยากจน ไม่มีทรัพย์ ไม่มีฐานะอะไร ก็ยังมองเห็นได้ว่า คนที่อยู่ในภาวะที่แย่กว่าเรายังมีอีก เพราะฉะนั้น อย่ามัวครุ่นคิดจับเจ้าจมอยู่กับเรื่องเศร้าของตัวเอง การปล่อยใจอย่างนั้น มีแต่จะทำให้ยิ่งทุกข์ ยิ่งเลวร้ายไปกันใหญ่

เมื่อใจไม่มัวทุกข์มัวเศร้า ก็เอาปัญญามาใช้แก้ปัญหา

บำบัดเยียวยาให้หายโรค และบำรุงรักษาร่างกายให้ดีที่สุดที่จะทำได้

ถึงสังคมจะเลวร้าย บ้านเมืองไทยยามนี้จะวิกฤต ก็ยังไม่ร้ายเท่าที่อื่นหลายประเทศ ยังไม่หมดสิ้นอย่างครึ่งเฝ้ากรุงเก่า อยู่ที่เราคนไทยจะใช้ปัญญาค้นหาเหตุปัจจัยของปัญหา และรวมกำลังกันแก้ไขป้องกันไม่ให้มีอันเป็นไปอย่างในบทเรียนแห่งความวิบัติเช่นนั้น

คนเข้มแข็งขึ้นมา บ้านเมืองก็ฟื้นตัวทันที

เบื่อการเมือง ผลสืบเนื่องจากบ้านเมืองที่เสื่อมสุภาพะ

หลายปีมาแล้ว คนไทยบ่นกันนัก บอกว่าใจคอไม่สบาย ได้ยินญาติโยมบ่นกันว่าเบื่อการเมือง เบื่อเหลือเกิน แม้แต่ทีวีก็ไม่อยากดู เห็นข่าวที่ออกมา เบื่อมากๆ รีบปิดทันที วิทยุก็ไม่อยากฟัง พูดคุยกับคนนั้นคนนี้ เขาก็เบื่อเหมือนกัน

เวลาผ่านไป สถานการณ์ยังไม่ดีขึ้น สภาพจิตของคนก็หดหู่หนักเข้า จนผู้คนชักจะมีคำพูดใหม่บอกว่า “เบื่อบ้านเมือง” จากเบื่อการเมือง จะกลายเป็นเบื่อบ้านเมือง

ทีนี้ ถ้าเบื่อบ้านเมือง ก็จะไม่แย่งกัน เรียกว่าถึงขั้นหมดทางไป บรรยากาศทั่วไปและเสียงคนพูด เหมือนบอกว่า บ้านเมืองนี้ไม่น่าไว้วางใจแล้ว คนทั้งหลายใจคอไม่ดี เสียความมั่นใจ ขาดศรัทธา รวากับว่าไม่รักประเทศชาติ ไม่เชื่อถือนโยบายของตัว

บางท่านถึงกับพูดออกมาว่าไม่อยากอยู่แล้วประเทศไทย

ซักจะอยากย้ายประเทศ ย้ายประเทศไม่พอ จะเปลี่ยนสัญชาติเสียอีก ไม่อยากเป็นคนไทยเสียแล้ว คงจะเป็นการพูดแบบประชด เพราะไม่ชอบใจมาก แต่ไม่รู้จะทำอย่างไร

ทั้งหมดที่เป็นกันอย่างนี้ ถือว่าน่าเห็นใจ แต่จะตามใจไม่ได้ คือ เห็นใจ แต่ไม่อาจตามใจ เป็นเรื่องที่ต้องมองให้ถูก เป็นสภาพแวดล้อมที่เราต้องมีท่าทีที่ถูกต้อง ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา

เรื่องของสังคมนี้ รวมถึงเรื่องการเมืองด้วย เป็นเรื่องของชีวิตของเรา ที่เราต้องเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา มันมีผลต่อชีวิตของทุกๆ คน รวมถึงพระด้วยก็ไม่พ้น

สังคมเป็นอย่างไร เช่น คนมีวินัยหรืออ่อนวายเป็นคนส่วนมากยากจนหรืออุดมสมบูรณ์ อยู่กันสงบดีหรือมีอาชญากรรมมาก การเมืองเป็นอย่างไร นโยบายด้านนั้นด้านนี้อย่างไร กระทั่งจะออกกฎหมายแบบไหน ก็มีผลกระทบมาถึงทุกคน ตรงบ้าง อ้อมบ้าง จึงอยู่ที่ว่า เราจะอยู่จะทำอย่างไร เริ่มต้นตั้งแต่ว่าจะวางท่าทีวางจิตใจอย่างไร จะมองอย่างไร

อย่างน้อยต้องมองเป็น ถ้ามองได้ถูกต้อง อาจจะพลิกสถานการณ์ไปเลยก็ได้

บอกแล้วว่า ปัญหาของสังคม เรื่องบ้านเมือง อะไรๆ เหล่านี้ เป็นสภาพแวดล้อมใหญ่ ที่ส่งผลกระทบต่อทุกคน แม้แต่จิตใจของเราก็กอยู่ในสภาพแวดล้อมอันนี้ และถูกกระทบตลอดเวลา บางทีก็แทบทั้งวัน เข้ามาทางตา ทางหู หรือทางไหน ในที่สุดก็มาถึงและมารวมที่ใจ เพราะฉะนั้น มันมีผลแน่นอน ต้องตั้งทำให้ถูกเตรียมหลักให้ดี ทำความเข้าใจให้แยบคาย คือ ต้องมองให้ถูกต้องนั่นเอง

สังคมไทยได้รับผลกระทบ ที่สั่งสมมานาน

สังคมของเรามีปัญหามานานนักหนาเราพูดคำว่า “วิกฤต” กันมานานแล้ว อย่างวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี ๒๕๔๐ ก็ ๑๑ ปีมาแล้ว และตอนนั้น ก็ได้พูดว่า ก่อนจะเจอวิกฤตเศรษฐกิจนั้น เมืองไทยมีภาวะวิกฤตทางสังคมมานานแล้ว แต่เราไม่รู้จักเอาประโยชน์จากสิ่งที่เตือนสติมาตั้งหลัก แล้วใช้ปัญญาพิจารณาหาทางแก้ไข เจอวิกฤตเข้า ก็ตื่นเต้นโวยวายกันวุ่น แต่แล้วก็อยู่กันในความประมาทต่อไป

เมื่ออยู่ในความประมาท ไม่พิน ไม่ตื่น ไม่แก้ไขปรับปรุงตัว

ต่อมาก็ต้องเจอวิกฤตซ้ำซาก แล้วมันก็ยิ่งเลือนไหลลงไป ไกลปาก
เหวเข้าทุกทีๆ

ที่บอกเมื่อีกว่า เห็นใจ แต่ไม่อาจตามใจนั้น ก็คือจะปล่อย
ไว้หรือปล่อยไปไม่ได้ ขั้นตอนที่สุดคือ ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

ขอให้เข้าใจว่า สภาพสังคมที่เป็นปัญหากันอยู่ทั้งหมดนั้น
ต้องบอกว่าเป็นผลกระทบของสังคมนี้เอง ซึ่งสะสมมานาน หรือพูด
อีกอย่างหนึ่งว่า สังคมไทยได้รับผลสมกับกรรมของตนเองที่ได้ทำ
มา

ทำไมจึงว่าอย่างนั้น เราไม่รู้ตัว เราไม่ได้คิด เรามองไปแต่
ที่คนอื่น ว่าเขาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ยอมรับเสียเถิดว่า ที่จริง
สังคมของเราได้เป็นปัญหามานานแล้ว และพวกเราคนไทยนี้แหละ
ที่ได้ร่วมทำกรรมกันมาที่จะให้เป็นอย่างนี้ ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

เดี๋ยวนี๋ ชอบพูดกันว่า ให้มีส่วนร่วม เช่น พูดถึง
ประชาธิปไตย ก็บอกว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม นั่นก็ถูกต้อง
แต่อย่ามองแค่นั้น ไม่ใช่แค่ว่าจะไปรวมได้ร่วมเสีย จะไปเอาไปทำ
เรื่องนั้นเรื่องนี้กับเขา แต่ต้องมอง “ความมีส่วนร่วม” ด้านนี้ด้วย
คือต้องมองตัวเราเองว่ามีส่วนร่วมในการที่ได้ทำให้สังคมไทยเป็น

อย่างนี้ และจะต้องร่วมรับผิดชอบ เช่น ในการแก้ไขปรับปรุง พัฒนาตนเองด้วย

ความมีส่วนร่วมด้านนี้สำคัญมาก มองเห็นยาก ลึกกว่า ต้องศึกษาให้ดี อย่ามองข้ามไป ถ้าดีตรงนี้ไม่แตก จะแก้ปัญหา สังคมไทยทะเลาะไปไม่ได้

แล้วเราทำกรรมอะไรมาล่ะ? คำว่า “กรรม” ที่จริงมันก็คือ การทำเหตุปัจจัยนั่นเอง หมายความว่า เหตุปัจจัยในแง่ที่เป็นเรื่องของคน คือการกระทำของคน ที่เป็นเหตุปัจจัยจากตัวของเขา เราเรียกว่า กรรม ที่จริงคำว่า กรรม ก็คือเหตุปัจจัย

พูดอีกครั้งว่า “กรรม” คือเหตุปัจจัยในแง่ที่เป็นเรื่องของ คน

กรรมนี้ไม่ใช่เรื่องยาก แต่มันยากที่เป็นเรื่องของคน หมายความว่า คนนี้แหละที่ยาก กรรมไม่ได้ยากอะไร ปัญหาอยู่ที่ว่า เราจะเข้าใจเรื่องกรรม ก็ต้องเข้าใจเรื่องคน

ที่นี้ คนนั้นแหละเป็นเรื่องยาก เพราะคนมีทั้งกายทั้งใจ และในจิตใจก็มีดีมีชั่ว มีคุณธรรม มีกิเลส มีเจตนา ทั้งที่บริสุทธิ์

และที่ซ่อนเร้น ทำกรรมกันทั้งทางกาย ทางพูด ทางคิด ทำออกมา
ในสังคมแล้วยังไปทำเงียบๆ อยู่ในใจของตัวเองอีก มีอะไรต่ออะไร
ซับซ้อนเหลือเกิน

เราจะเข้าใจกรรมได้ ก็ต้องเข้าใจคน เพราะกรรมเป็น
เรื่องของคน เมื่อเข้าใจเรื่องคนแล้ว ก็จะเข้าใจเรื่องกรรมได้ง่าย
เอง ไม่ต้องห่วง

เป็นอันว่า เรื่องคนเป็นเรื่องที่ยาก แล้วคนก็ทำกรรม โดย
ทำไปตามเจตจำนงของตน จะดีหรือร้ายก็แล้วแต่ให้กุศลหรือกิเลส
มากำกับขับเคลื่อนเจตนา และสุดท้ายปัญญาจะอำนวยประสิทธิภาพ

ทีนี้ คนไทยเราก็ได้ทำกรรมที่เป็นเหตุปัจจัยกันมาตลอด
เวลายาวนาน จนกระทั่งสังคมนี้ผู้กร่อนมากแล้ว บางอย่างเหลือ
แต่ซาก ถ้าเป็นคนที่เจ็บป่วย เมื่อป่วยหนัก ในที่สุดก็เป็นศพ ทีนี้
สังคมเมื่อผู้กร่อนมากๆ เข้า ก็กลายเป็นซาก เหมือนกับวัตถุทั้ง
หลาย เป็นซากอย่างไร เราก็มาดูกัน

นี่แหละ แม้แต่เรื่องของสังคมตัวเอง เราก็ไม่ค่อยรู้ ไม่
ค่อยเข้าใจ เมื่อไม่รู้ไม่เข้าใจ ก็มองไม่เห็นปัญหา เมื่อไม่รู้ปัญหา
ก็แก้ปัญหาไม่ได้ เพราะไม่รู้ว่าจะไปแก้ที่ไหน

สังคมไทยแม้แต่วัฒนธรรมก็เสื่อม แทบจะเหลือแต่ซาก

เมื่อที่บอกว่าสังคมไทยเสื่อมโทรมผุกร่อนมากจนจะกลายเป็นซากแล้วนั้น ก็ขอยกตัวอย่างเช่น เมื่อ ๒-๓ วันมานี้ ชาววิทย์บอกว่า มีคนไปเถียงกันเรื่องการเมือง ในงานศพที่วัด กินเหล้า แล้วก็ยิงกันตาย เอาละ แค่นี้

คนเถียงกันในวงเหล้า ยิงกันตายในวัด ข้อความแค่นี้มันบอกอะไรหลายอย่าง

หนึ่ง ในงานศพ กินเหล้า มันก็ไม่เคารพศพแล้ว นี่วัฒนธรรมหายไปไหน

สอง กินเหล้าในวัด คนเมืองพุทธทำอะไรกันในวัด

สาม ม่ากันตาย ทั้งในงานศพ และในวัด

สี่ ม่ากันตายเพราะเรื่องการเมือง ที่เป็นเรื่องซึ่งจะต้องช่วยกันสร้างสรรค์

การเมืองเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าหากันตามหลักแท้ๆ ก็เป็นงานสร้างสรรค์ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นเรื่องของการมาช่วยกันจัดการบ้านเมืองให้สงบสง่างามเรียบร้อย มีจุดหมายเพื่อจะให้คนทั้งประเทศ

อยู่ดีมีสุข คือทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งชาติ และแม้กระทั่งทั้งโลก

การที่จะถกเถียงเรื่องการเมืองจึงต้องเป็นการเถียงกันด้วยปัญญา ควรพูดกันให้เป็นเรื่องเป็นราว มาตรวจตราว่าประเทศชาติเจริญงอกงามดีหรือไม่ จะแก้ปัญหายังไง ฯลฯ เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องใช้ปัญญา แต่จะไปเถียงกันในวงเหล้า แล้วไปพูดกันในวงเหล้า จะไปได้อะไร คนเมาก็ได้แต่โมโหะ แล้วก็โมโหกันไป

เรื่องนี้มันล่อถึงสภาพของสังคมไทยที่น่ากลัว อย่างที่ว่าเริ่มตั้งแต่ในด้านวัฒนธรรม ที่เป็นสภาพพื้นฐานของสังคม เรื่องของงานศพในวัด ทั้งงานศพ ทั้งกิจกรรมในวัด เป็นเรื่องของวัฒนธรรม แล้วสภาพที่เกิดขึ้น ก็คือ มีการตั้งวงเหล้า กินเหล้าแล้วทะเลาะกันเถียงกัน ม่ากัน

นี่หรือคือบรรยากาศของวัด นี่หรือประเพณีงานศพ มันก็แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมไทยนี้เหลือแต่รูปแบบ สิ่งที่เหลือแต่รูปแบบโดยไม่มีเนื้อหาสาระ ก็คือชากันนั่นเอง เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมไทยเวลานี้จึงแทบจะเหลือแต่ชากเท่านั้น

ต่อมา วิทยุอ่านพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ว่า โจ้ตลุมบอนกัน
ในงานวัด นี่ก็แสดงถึงสภาพของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน
ว่าจะเป็นอนาคตแบบไหนของประเทศชาติ แต่เมื่อเทียบกับข่าว
ข้างบน อันนี้เป็นเรื่องของเด็ก เรื่องที่เด็กทำอย่างนี้ ก็บอกว่า ก็
ผู้ใหญ่ยังไปเถียงกัน ไปฆ่ากันตายในงานศพที่วัด แล้วจะไปเอา
อะไรกับเด็ก เราจะไปว่าเด็กได้อย่างไร ผู้ใหญ่ยังหนักกว่า ถึงกับ
ฆ่ากันตาย

รวมแล้ว ก็เทือกเดียวกัน คือโจ้เหล่านี้ก็กำลังก้าวไปใน
แนวทางที่จะเป็นอย่างผู้ใหญ่เหล่านั้น

รวมความก็คือ นี่เป็นเรื่องของสภาพสังคมที่เป็นเพียงตัว
อย่างให้มองเห็นว่า เวลานี้มันเป็นอย่างไร ถ้าสภาพสังคมเป็น
อย่างที่ว่า มีวัฒนธรรมที่เหลือแต่ซากอย่างนี้ เราก็ต้องคิดแก้ไข

อาการป่วยเหล่านี้แพร่ระบาดไปทั่ว ไม่ใช่แค่ว่าคนป่วย
ทางสังคม คนป่วยทางอารมณ์ คนป่วยทางเศรษฐกิจแล้ว แต่
กลายเป็นว่าเศรษฐกิจป่วย การเมืองป่วย และสังคมป่วยเสียเอง

เวลานี้การที่คนมีอาการเบื่อหน่ายขนาดหนักอย่างที่
ปรารภกันในตอนต้นนั้น เป็นไปได้ว่าเราอาจจะอยู่ในภาวะที่ว่า

ทั้งเศรษฐกิจก็ป่วย สังคมก็ป่วย การเมืองก็ป่วย ป่วยกันไปหมด
รวมทั้งการพระศาสนาก็ป่วยไปด้วย

เมื่อสถาบัน องค์กร กิจกรรมงานของบ้านเมือง และสังคม
ส่วนใหญ่มันป่วยเสียเองแล้ว คนที่เป็นส่วนย่อยของสังคมนั้น ก็มี
ทางที่จะป่วยได้ง่าย เพราะฉะนั้น เราจะมาแก้ปัญหาในตัวของคน
แต่ละคนเท่านั้นไม่พอ แต่จะต้องแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจป่วย
สังคมป่วย เป็นต้นนี้ด้วย

ที่นี้ ในการแก้ปัญหา ก็ต้องรู้จักมองย้อนกลับ คือว่า พอ
สังคมหรือหน่วยใหญ่มันป่วยแล้ว แต่ละคนที่เป็นหน่วยย่อยต้อง
พลิกตัวกลับขึ้นมาตั้งหลัก

สังคมที่ป่วยจะหายได้อย่างไร ก็ต้องอาศัยคนี่แหละมา
รักษา ก็คนี่แหละที่รวมกันขึ้นเป็นสังคม และเป็นกลไกในการนำ
และขับเคลื่อนสังคม ถ้าคนไปมัวป่วย ยอบแยบๆ ระย่อ ท้อแท้
หดหู่ เหี่ยวแห้ง หงอยเหงา ซึมเศร้า หม่นหมอง ชุ่นมัว คับแค่นใจอยู่
คนเป็นอย่างนี้เสียเอง แล้วสังคมมันจะฟื้นคืนดีได้อย่างไร

เมื่อบ้านเมืองสังคมเสื่อมทรุดลงไป คนในบ้านเมืองใน
สังคมนั้นต้องตั้งหลักให้ได้ เพื่อมาช่วยแก้ไข ตอนนี้อยากเป็นว่า

คนนั้นแหละ ต้องตั้งหลักขึ้นมาเพื่อไปรักษาบ้านเมืองที่มันป่วย

ทุกท่านจะต้องตั้งหลักขึ้นมาใหม่ อย่าไปคิดว่า บ้านเมืองป่วย แล้วเราก็จะเสียใจ นั่นก็คือเราพลอยป่วยตามบ้านเมืองไปด้วย ก็จะต้องแยกกันไปใหญ่ ถ้าเป็นอย่างนั้น ประเทศชาติก็หมดทางและสิ้นหวัง ถึงเวลาต้องจับหลักให้ได้

ถ้าสังคมล้ม คนต้องลุกขึ้นมาแก้ไข

ตอนแรกเมื่อคนป่วยเป็นรายๆ สังคมต้องช่วยแก้ไข แต่ถ้าสังคมป่วยเอง คนต้องตั้งหลักให้ได้ แล้วมาแก้ไข หมายความว่าเราต้องมาช่วยกัน ทุกท่านทุกคนมาช่วยกันบำบัดเยียวยารักษาสังคมนี้

พอเราตั้งตัวขึ้นมา ใจคิดว่าเราจะเป็นผู้เยียวยาแก้ไข เราก็จะเป็นผู้กระทำขึ้นมาทันที พอรู้สึกตัวว่าเป็นผู้กระทำ เราก็จะมีกำลังขึ้นมา พอเรามีกำลัง เราก็มีสุขภาวะตามมาด้วย ความเสียสละภาวะที่เป็นอยู่จะเบาไปเลย ใจเราจะหายป่วย

เพราะฉะนั้น ตั้งใจให้ถูก ตั้งหลักขึ้นมาเลย ตอนนี้ถึงเวลาแล้ว ที่เราจะต้องเป็นผู้มาแก้ไข มารักษาสังคมนี้ ฟันพู่กันสถาบัน

ต่างๆ รวมถึงพระศาสนาด้วย

ถ้าตั้งใจให้ถูกอย่างนี้แล้ว เราจะเข้มแข็งขึ้นมา พอคนมีความเข้มแข็งเป็นหลัก ก็จะเกิดสติ สมาธิ ตามมาโดยง่าย พอสติมา สมาธิมี ปัญญาจะเข้าประจำที่ แล้วก็เริ่มงานฟื้นฟูชีวิตกันได้ทันที

ถ้าสติไม่มา สมาธิก็ไม่มี ปัญญาหาที่ลงไม่ได้ ก็ขาดที่ทำงาน จะทำงานอะไรก็แกว่งไปหมด ไม่ได้ผลดี แต่พอเราตั้งหลักได้ วางใจถูก กำลังใจก็เกิดมีและเข้มแข็งขึ้นมา สติก็มา สมาธิก็มี ปัญญาทำงานได้ ก็จะเริ่มเห็นทาง จึงต้องตั้งท่าทีของจิตใจให้ถูกก่อน

เวลานี้ปัญหาสำคัญของคนก็คือ เราป่วยกันหลายอย่าง ถ้าป่วยทางกาย ก็จำกัดความป่วยไว้แค่นั้น อย่าขยายมันออกไป

วิธีง่ายๆ ก็เรียกสติมาและทำใจให้ถูก บอกตัวเองว่า “ป่วยแต่กาย แต่ใจไม่ป่วย” เพราะถ้าป่วยใจ หรือป่วยทางอารมณ์แล้ว ก็จะมึนผลทำให้ปัญญาง่อย ไม่มีกำลังทำงาน ปัญญา ก็จะป่วยไปด้วย

ถ้าป่วยทางปัญญา นับว่าแย่ที่สุด

เวลานี้สังคมไทยมีอาการป่วยอย่างร้ายที่สุด คือ ป่วยทางปัญญา ขอให้พิจารณาดูเถิด เวลานี้ปัญหาสุขภาพะที่หนักกลัวที่สุด คือ ความป่วยทางปัญญา

ความป่วยสองอย่างนี้มันเนื่องกัน คือป่วยทางใจ กับป่วยทางปัญญา หรือป่วยทางอารมณ์กับป่วยทางปัญญา พออารมณ์เสีย จิตใจไม่ดี ปัญหาก็มีดมัว ถ้าปัญญาไม่มี ใจก็อึดอัดอับจนหาทางออกไม่ได้ ก็คิดแคว้งคว้างออกนอกกลุ่มนอกทาง ทำใจไม่ถูก เลยซ้ำเติมตัวเอง เป็นวงจรร้าย ที่ทำให้ปัญหารุนแรงยิ่งขึ้น

ลองหันกลับไปมองดูเถิด ที่ว่า ดูทีวี ฟังข่าววิทยุ เห็นหน้าคน ได้ยินเสียงนายนั้นนายนี้ เห็นเหตุการณ์บ้านเมืองแล้ว เบื่อหน่าย หดหู่ ห่อเหี่ยว ละเหี่ยวใจนั้น นี่คือความรู้สึกที่ซบเซาหรืออารมณ์ที่ฝ่อ ซึ่งไม่มีกำลัง มันปิดกั้นปัญญา

แล้วถ้าดูลึกลงไปก็จะเห็นว่าความรู้สึกหรืออารมณ์นั้น เกิดจากการมีท่าทีที่เอาตัวลงเป็นผู้ถูกกระทำ มองตัวเป็นผู้ถูกกระทำ ถูกคนนั้นคนนี้กระทำ ถูกเหตุการณ์ที่เป็นไปอย่างนั้นมันกระทำ กระทบกระแทกเอา เมื่อรู้สึกตัวว่าถูกกระทำฯ อยู่ตลอดเวลา ก็

ต้องแย่งเป็นธรรมดา

แล้วจะอย่างไร ก็ต้องวางท่าทีใหม่ มองตัวเองใหม่ คือ ตั้งตัวขึ้นมาเป็นผู้กระทำ ก่อนนี้ ความรู้สึกเบื่อหน่าย ท่อเหี่ยว มัน กลบ มันฝังเราให้จมอยู่กับมัน ก็เลยปิดกั้นปัญญา พอเราตั้งใจ ใหม่ บอกตัวเองว่า เราจะต้องหาทางช่วยเยียวยาแก้ปัญหาลงของ สังคมนี้ เท่านั้นแหละ กำลังก็เกิดมีขึ้น ก็เปิดรับปัญญาให้เข้ามาได้ ทันที พอปัญญาทำงาน เราก็กลับเป็นผู้กระทำ

ไม่ต้องอะไรมาก แค่ตั้งตัวขึ้นมาเป็นผู้ดู เป็นผู้ติดตาม เรื่อง มีท่าทีเป็นผู้ศึกษาเหตุการณ์ หรือศึกษาคนนั้นๆ แค่นี้ เราก็ กลายเป็นผู้กระทำขึ้นมาแล้ว

พอยกตัวขึ้นมาเป็นผู้กระทำเท่านั้นแหละ ความรู้สึกเบื่อ หน่าย ละห้อยละเหี่ยว ก็จะหายไปทันที ถ้าไม่หมด ก็แทบจะหมด ไปเลย ความเจ็บป่วยทางอารมณ์ก็หายไป สุขภาวะทางจิตใจก็ กลับคืนมา และดีขึ้นๆ พร้อมกับความมั่งคั่งของสุขภาวะทาง ปัญญา

เพราะฉะนั้น ตั้งท่าทีเสียให้ถูก วางใจอย่างที่บอกเมื่อกี้ว่า เราจะต้องตั้งตัวขึ้นมาเยียวยาสังคม สามัคคีกันนะ ช่วยกันนะ แค่นี้

แหละก็แก้ปัญหาคความเจ็บป่วยทางอารมณ์ หรือความป่วยทางจิตใจไปได้ตั้งครึ่งตั้งค่อน ทำให้ด้านอารมณ์ความรู้สึกอยู่ตัวสงบได้

คนไทยมักเอาความรู้สึกเป็นใหญ่ อยู่กับความรู้สึกมาก เพราะฉะนั้น จะต้องแก้ไข เอาปัญญามาเป็นใหญ่ ใช้ปัญญาให้มาก ต้องพัฒนาให้เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมทางปัญญาสูง

ต้องยอมรับตัวเองว่าสังคมไทยนี้อ่อนวัฒนธรรมทางปัญญา เริ่มตั้งแต่ขาดวัฒนธรรมแสงปัญญาเป็นต้นไป จึงต้องเร่งสร้างวัฒนธรรมทางปัญญา รวมทั้งวัฒนธรรมแห่งการแสงปัญญานั้นขึ้นมา

คนที่เอาความรู้สึกเป็นใหญ่นั้น เวลาทำอะไร พิจารณา คิดวินิจฉัยตัดสินเรื่องอะไร ไม่ว่าเรื่องการเมือง หรือเรื่องไหนๆ ความรู้สึกหรืออารมณ์จะเข้ามาก่อน แล้วความรู้สึกนั้นก็มักจะครอบงำนำเขาไป เช่น จะมองจะชี้ว่า คนนี้ กลุ่มนี้ พรรคนี้ ดี หรือไม่ดี จิตก็มักจะแวบไปที่ความรู้สึกว่าชอบใจหรือไม่ชอบใจก่อน และติดอยู่แค่นั้น แล้วก็ตัดสินไปตามความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบ จบแค่นั้น

ถ้าอยู่กันแบบนี้ ทั้งคนและสังคมก็ไม่ไปไหน ตัวคนก็ป่วย
แล้วก็พาสังคมให้ป่วย ป่วยไปด้วยกันหมดทั้งสังคม

แสวงหาความรู้ เป็นอยู่ด้วยปัญญา

ตามหลักธรรมนั้น ในการรับรู้ทางตาหู จูฬัง เป็นต้น ถ้า
ปล่อยให้ความรู้ลึกลับยีนดียีนร้ายชอบหรือชังขึ้นมาครอบงำจิตชักนำ
ความคิด ก็ถือว่าเป็นความผิดพลาดขั้นพื้นฐานเลยทีเดียว บุคคล
นั้นจะไม่เข้าสู่กระบวนการของการศึกษา จะขาดการพัฒนา
ปัญญาจะไม่เจริญงอกงาม

ความชอบใจ-ไม่ชอบใจ เป็นความรู้สึก เป็นภาวะทางจิตใจ
ที่เราานิยมเรียกว่าทางอารมณ์ ที่จริงเป็นสีสันที่เราใส่ให้แก่อารมณ์
เมื่อเอาความรู้สึกมาเป็นตัวตัดสิน ก็กลายเป็นว่าไปอยู่กับสีสันใน
ใจของตัวเอง คราวนี้ความรู้สึกก็นำไปหมดเลย

คนไหน พวกไหน ที่ตัวชอบ ไม่ว่าจะทำอะไร ก็ดี ก็ถูกต้อง
ไปหมด แต่พอนายคนโน้น พวกโน้น ที่ตัวไม่ชอบ ไม่ว่าจะทำอะไร
จะพูดอะไร ก็ไม่ดี ไม่ถูกต้องไปหมด มันกลายเป็นอย่างนี้ไป ขอให้
สำรวจดูเองว่าเป็นเช่นนี้หรือเปล่า

เรื่องนี้ ทางพระถือว่าสำคัญอย่างยิ่ง ท่านให้รู้จักแยก
ระหว่างความรู้ กับ ความรู้สึก และไม่ให้ติดอยู่กับความรู้สึก ไม่ให้
รับรู้ไปตามที่รู้สึก แต่ให้รับรู้เพื่อให้รู้ตามที่มันเป็น ให้เดินหน้าก้าว
ไปกับความรู้ หาความรู้ให้ถ่องแท้ชัดเจน ให้เป็นปัญญา และให้คิด
พิจารณาวินิจฉัยด้วยความรู้ ซึ่งเป็นตัวโยงกับความจริง

อย่างน้อยก็ให้ใช้วิธีการที่จะตัดอิทธิพลของความรู้สึกออกไป โดยเอาธรรมเอาหลักมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสิน ซึ่งเป็นวิธีการทางปัญญาขั้นพื้นฐาน หมายความว่า ไม่เอาคนเป็น
ประมาณ ไม่เอาความรู้สึกเป็นเกณฑ์ ไม่เอาอารมณ์มาปรุงแต่ง
ความคิด แต่ให้เป็นปฏิบัติการของปัญญา

ปัญญาเอาอะไรมาเป็นเกณฑ์ ปัญญาก็ถือธรรมเป็นเกณฑ์
หมายความว่า เอาธรรมเป็นประมาณ ตั้งหลักการเป็นเกณฑ์ แล้ว
ที่ว่าเอาธรรมเป็นประมาณ ตั้งหลักการเป็นเกณฑ์นั้น ทำอย่างไร

เราจะวัดจะตัดสินอะไร ก็ตั้งธรรม คือจับเอาตัวหลักหรือ
หลักการขึ้นมาตั้งเป็นเกณฑ์ หลักว่าอย่างนี้ เช่น หลักความผิด
ความถูก ความดีความชั่ว หน้าที่ของนักการเมือง ความรับผิดชอบ
ของรัฐ ฯลฯ มีว่าอย่างนี้ๆ แล้วก็ดูว่า นายหรือนางคนนี้ คน

กลุ่มนี้ เป็นอย่างไรตามเกณฑ์นี้ อ้อ... ข้อนี้เลย ข้อนี้ได้ รวมแล้วได้คะแนนเท่าไร ก็ว่ากันไปตามหลักตามเกณฑ์นั้น

ปัญญามา นำ ก็ได้ธรรมเป็นเกณฑ์

เวลานี้ เรามักจะเอาคนเป็นประมาณ แทนที่จะเอาธรรมเป็นประมาณ ก็เลยอยู่กันด้วยความรู้สึก อย่างน้อยก็จะเป็นสังคมที่ไม่เอาหลักไม่เอาเกณฑ์ ก็จะต้องเจอปัญหาด้านนั้นด้านนี้กันเรื่อยไป

เพราะฉะนั้น รีบแก้ไขกันตั้งแต่จุดพื้นฐานนี้เลย ต่อไปนี้ตั้งธรรมขึ้นมาเป็นหลัก เอาหลักการเป็นเกณฑ์ แล้วก็วัดกันไปอย่างนี้จึงจะเป็นวิธีการที่ถูกต้อง

ทีนี้ เวลาเดียวกัน ก็ไม่ต้องเถียงเรื่องคนแล้ว ใครจะเป็นฝ่ายไหน อยู่พรรคใด ฉันไม่เข้าใครออกใครทั้งนั้น มาดูกันที่หลักการ เอาธรรมมาวัด ใครจะได้หรือจะเสียคะแนนเท่าไร ก็ว่ากันไปตามเกณฑ์

นี่คือแนววิธีปฏิบัติ ที่เป็นเรื่องทางปัญญา ซึ่งความรู้สึกหรืออารมณ์จะเข้ามาครอบงำได้ยาก

ถ้าไม่มาถึงชั้นธรรมชั้นปัญญา อย่างที่ว่านั้น ความรู้สึกหรืออารมณ์ก็จะเข้ามาครอบงำ แล้วก็จะทู่เมียงกัน เกิดเรื่องเกิดราวกันอย่างที่ว่า ยิ่งกันตายคางเหล้าในงานศพที่วัด เพราะเมียงกันเรื่องการเมือง เรื่องก็เศร้า สังคมก็เหลือแต่ซาก

การเมือง เรื่องของทุกคน

การเมืองเป็นเรื่องสำคัญ ตามหลักการที่เป็นเรื่องของการแก้ปัญหาช่วยสร้างสรรค์สังคมนี้ให้ดี ไม่ควรจะไปทำให้กลายเป็นเรื่องเลวร้ายเสียหาย

ถ้าภาพของคำว่า “การเมือง” ได้เสียหายตกต่ำไปเพราะการกระทำของคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็ต้องแก้ไขให้มันกลับคืนดี ให้เป็นไปตามหลักการ เพราะถึงอย่างไร เมื่อบ้านเมืองยังอยู่ การเมืองก็ยังต้องมี ก็ต้องทำให้มันดีให้ได้ ทำให้มันเป็นประโยชน์ตามความมุ่งหมายที่แท้จริง

พระก็ต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง เกี่ยวอย่างไร พระไม่ยุ่งกับการเมือง แต่ต้องให้ธรรมแก่การเมือง พระให้ธรรมะ โยมก็เอาธรรมะไปเป็นเกณฑ์สำหรับวัดคนและงานการเมืองนั้น แต่พระไม่

ต้องเข้าไปยุ่งกับการวัดโดยไม่จำเป็น พระให้แต่หลักแต่เกณฑ์ที่จะเอาไปวัด โยมก็ไปวัดกันเอง อันนี้เป็นหลักการในการปฏิบัติต่อการเมือง

การเมืองเกี่ยวข้องกับทุกคน แต่ทุกคนเกี่ยวข้องกับการเมืองไม่เหมือนกัน แต่ละคนเกี่ยวข้องกับการเมืองด้วยวิธีที่ต่าง ๆ กัน มีบทบาท มีหน้าที่ต่อการเมืองคนละอย่าง

ถ้าบอกว่าการเมืองเกี่ยวข้องกับพระ นั้นแน่นอน พระเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็แน่นอนเหมือนกัน แต่ต้องถามต่อไปอีกว่าเกี่ยวข้องอย่างไร ไม่ใช่เข้าไปยุ่ง เลยจะพูดถึงหลักกันนิดหน่อย

เวลานี้ญาติโยมก็อาจจะสงสัยว่า พระจะเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไร เอาหลักก่อน หลักการก็พูดอยู่บ่อยๆ แต่ไม่เห็นมีใครสนใจ คือ พระมีหลักสำคัญที่จะต้องปฏิบัติว่า มิให้กระทำ *คิหิสังสัคคะ* อันไม่สมควร (*คิหิสังสัคคะ*=การคลุกคลีกับคฤหัสถ์) คือไม่ให้คลุกคลีกับชาวบ้าน เพราะฉะนั้น พระจึงไม่เข้าเป็นฝักฝ่ายกับนักการเมืองฝ่ายไหนทั้งสิ้น เป็นกลางต่อทุกคนทุกฝ่าย

ที่ว่าเป็นกลางนั้น คือเป็นกลางอย่างแท้ เป็นกลางไม่ได้ หมายถึงอยู่ระหว่างกลาง หรืออยู่ครึ่งทางระหว่างสองฝ่าย แต่

“กลาง” หมายถึงเสมอกันแก่ทุกคน ไม่เข้าใครออกใคร

พูดง่าย ๆ ว่า เป็นกลาง ก็คือ ไม่ลำเอียง ไม่เอียงไปข้างไหน เอาความถูกต้องเป็นหลัก เรียกว่าถือธรรมเป็นประมาณ

เหมือนกาลเวลา เหมือนฟ้าดิน หรือเหมือนดินน้ำลมไฟ เวลาไม่รอใคร และมีให้แก่ทุกคนเท่ากันหมด แดด ใครถูกก็ร้อน น้ำ ใครถูกก็เปียก เสมอกันหมด ไม่เลือกรักผลักชัง

เป็นกลางที่แท้คืออยู่กับธรรม ธรรมเป็นของทุกคนเท่าเทียมกัน มันเลยเป็นของกลางถ้วนทั่ว อย่างที่ว่าไม่เข้าใครออกใครทั้งนั้น

พระก็เช่นเดียวกัน ไม่เข้าใครออกใคร ถือธรรมเป็นใหญ่ เอาธรรมเป็นเกณฑ์วินิจฉัย อยู่กับธรรม จะว่าเป็นตัวแทนของธรรม หรือเป็นสื่อของธรรมก็ได้ พระก็แสดงธรรมไป แล้วโยมก็เอาธรรมนั้นไปวัดกันเข้าไป ธรรมเป็นเรื่องที่ต้องตั้งเป็นเกณฑ์ไว้

เวลานี้เราก็ไม่ค่อยเอาใจใส่ ทั้งหลักการที่ “ถือธรรมเป็นใหญ่” ทั้งหลักการที่พระไม่ทำ “คิหิสังคคะ” คนไทยแทบจะไม่รู้เลย

ก่อนจะผ่านตรงนี้ไป ขออย่าว่า การที่พระต้องเกี่ยวข้องกับ
การเมืองอย่างที่ว่านั้น ไม่ใช่เป็นเพราะเหตุผลที่ว่าการเมืองมีผล
กระทบต่อพระด้วย เหมือนกับที่กระทบต่อทุกคนในบ้านเมือง

เหตุผลของพระต่างจากคนอื่น ๆ คือ พระต้องเกี่ยวข้องกับ
การเมือง เพราะการเมืองต้องมีธรรม การเมืองต้องชอบธรรม
หรือว่าการเมืองต้องถูกต้องตามธรรม และการเมืองจะต้องมุ่งต้อง
เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เพราะฉะนั้น พระผู้อยู่กับ
ธรรม เป็นผู้ให้ธรรม จึงต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง ด้วยการให้
ธรรมแก่การเมือง

ตามหลักการที่พระไม่เข้าไปคลุกคลีกับคฤหัสถ์ ซึ่งรวมถึงผู้
ปกครองและนักการเมืองนี้แหละ ประเทศพุทธศาสนาอย่างไทย
เรา นี้ จึงมีประเพณีทางการเมืองการปกครอง ในเรื่องความ
สัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา หรือระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักร
เป็นแบบแผนสืบมา

นั่นคือประเพณีที่น่าจะเรียกว่า แยกภูมิกันอยู่-ร่วมแผนกัน
ทำ หรือ แยกภูมิ-ประสานแผน ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักร

รับพระราชอำนาจมา ต้องรับราชธรรมมาด้วย

ทีนี้ ก็กลับมาสู่เรื่องที่ว่า พระมีหน้าที่ให้ธรรมแก่การเมือง ธรรมด้านนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้มากมาย อย่างธรรมสำหรับ พระราชา ก็มีทศพิธราชธรรม แล้วก็มี จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ เป็นต้น

เวลาในหลวงจะเสด็จขึ้นครองราชย์ทุกแผ่นดิน ก็มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในพระราชพิธีนั้น มีการอ่านเนื้อความที่เป็นคำสอนทางพระศาสนา พราหมณ์เป็นผู้อ่าน แต่สิ่งที่อ่าน เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมที่อ่านประกาศในพระราชพิธีนั้นเป็นประจำ ก็คือ

๑. ราชธรรม ๑๐ (ทศพิธราชธรรม)

๒. จักรวรรดิวัตร ๑๒

๓. ราชสังคหวัตถุ ๔

๔. ขัตติยพละ ๕

หลักเหล่านี้ เป็นธรรมของนักปกครอง เริ่มที่ผู้ปกครองแผ่นดิน สมัยก่อนก็พระราชฯ เวลานั้นก็รัฐบาล

เคยพูดว่า เรายุ่เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว จาก
ราชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตย อำนาจก็เปลี่ยนจากพระมหากษัตริย์มาอยู่ที่ประชาชน แต่ประชาชนมีตัวแทนใช้อำนาจ มีสภาผู้แทน แล้วมีรัฐบาลเป็นผู้บริหาร ก็คือได้รับพระราชอำนาจมา

แต่พระราชอำนาจนอกจากมีอำนาจแล้ว ต้องทรงมีธรรมด้วย

ในเมืองไทยเรานี้ รัฐบาลรับเอาพระราชอำนาจมาแล้ว
แต่มีคำถามว่า รับเอาราชธรรมมาด้วยหรือเปล่า

ตรงนี้คือจุดสำคัญ เมื่อรับพระราชอำนาจมา ต้องรับราชธรรมมาด้วย ถ้าไม่รับราชธรรมมา สุขภาวะทางการเมืองต้องเกิดปัญหาแน่

เวลานี้ ญาติโยมบ่นกันมาก ท่านใดเป็นนักการเมือง ก็ต้องช่วยแก้ปัญหา ด้วยการหันไปสืบทอดราชธรรม

เวลานี้เราใช้พระราชอำนาจกันเต็มที่ แต่ราชธรรมไม่เคยพูดถึง ย้ำว่า ราชธรรมไม่ใช่มีไว้สำหรับพระราชามหากษัตริย์พระองค์เดียว แต่ใครมาเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ก็ต้องปฏิบัติราชธรรมทั้งนั้น

ราชธรรมทั้ง ๔ หมวดที่เข้ามาแล้ว นักการเมืองไทยทุกคน
ควรต้องรู้ ถ้าคล่องได้ก็จะดี แล้วก็ปฏิบัติตามด้วย

เริ่มตั้งแต่ข้อที่หนึ่ง ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ เอา
หลักการ เอาธรรม เป็นหลักใหญ่ เป็นเกณฑ์ตัดสินทั่วไป อย่าง
น้อย rule of law ไม่ใช่เอาความชอบใจของตัวเอง ไม่ใช่เอาผล
ประโยชน์ของตัวเอง หรืออะไรๆ ก็อัตราาธิปไตยทั้งนั้น อันนี้ก็เรื่อง
หนึ่ง

“ให้ธรรม” คือหน้าที่ของพระต่อบ้านเมือง

กลับมาพิจารณาเรื่องบทบาทต่อไป เป็นอันว่า พระมี
บทบาทเกี่ยวข้องกับการเมือง คือให้ธรรมแก่การเมือง ซึ่ง
แน่นอนว่าคนที่รับหน้าที่สุด ก็คือนักการเมือง และเมื่อให้ธรรม
พระก็ต้องเป็นกลางอย่างธรรมนั้นแหละ เรียกว่าต้องเป็นหลักให้
แก่สังคม

เมื่อใช้ธรรมเป็นเกณฑ์แล้ว ก็จะมีทางตัดสินโดยไม่ตกอยู่
ใต้อำนาจของอารมณ์ความรู้สึก ความป่วยทางอารมณ์ ป่วยทาง
จิตใจ และป่วยทางปัญญาจะหายไป

การเอาธรรมเป็นเกณฑ์อย่างนี้มันใช้ได้หมด และสามารถแยกได้เป็นระดับๆ ด้วย อย่างที่ว่า แม้แต่โจรก็ยังต้องมีธรรม หรือมีจรรยาบรรณ เมื่อก็พูดถึงชาวบ้านว่า เรามีธรรมสำหรับวัด ชาวบ้านว่าได้ก็คะแนน โจรก็มีเหมือนกัน ไปดูสิ ในพระไตรปิฎกก็บอกไว้

ในเมืองไทยนี่เอง ได้ยินว่า โจรสมัยโบราณนั้น ชาวบ้านเขารู้กันว่า พวกโจรหัวหน้าใหญ่ถือธรรมเคร่งมากในเรื่องเหล่านี้ ในทำนองที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ แต่เวลานี้มันขาดหลักไปหมด แม้แต่โจรก็ไม่มีธรรมของโจรที่ดี ปล้นมากันเลอะเทอะ ไม่มีหลักการเลย สังคมจึงอ่อนแอเต็มที แล้วบ้านเมืองจะอยู่อย่างไร อย่างที่ว่าแม้แต่งานวัดก็กินเหล้ากัน ไปงานศพก็กินเหล้า ไม่เคารพคนตาย แม้แต่จริยธรรมขั้นลัทธิก็ไม่มีเหลือ แล้วสังคมจะไม่ใกล้ปากเหวได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น จะต้องมาชำระสะสางสังคมนี้ ยกเครื่องกันใหม่ เอาธรรมะกลับมา ธรรมะก็อยู่ได้ทีคน คือทุกคนต้องตั้งหลักขึ้นมา ว่า เวลานี้สังคมมันป่วย การเมืองมันป่วย ศาสนาก็ป่วย อะไรต่ออะไรป่วยไปหมด เราทั้งหลายต้องตั้งหลักขึ้นมาช่วยกัน มา

ตั้งเจตนาที่ดี มีจิตใจที่ดี เอาปัญญามาช่วยกันคิดแก้ไขหาทาง ถือ
ธรรมเป็นประมาณ ใช้ธรรมเป็นหลักการ เป็นเกณฑ์ พอตั่งตัวเริ่ม
ต้นอย่างนี้เราก็ก็นำหน้าได้

นี่เป็นวิธีการอย่างหนึ่ง ที่คิดว่าจะช่วยแก้ปัญหของ
ประเทศชาติสังคมนี้ได้ ได้ยินว่าญาติโยมอยากให้มีเวลาสำหรับ
ตอบปัญหาบ้าง เอาเป็นว่าบรรยายพอเท่านี้ก่อน ต่อไปนี้ขอให้
โยมถามปัญหา

ปฏิกกรรม ทำทุกอย่างให้พ้น

อย่ามัวแต่รอรับผลกระทบ จงลุกขึ้นมาทำปฏิกกรรมเร็วไว

ผู้ฟัง: ตอนแรกอยากถามท่านเรื่องการเมืองที่มันร้อนร้อน
ในขณะนี้ แต่ท่านก็ได้ตอบมาหมดแล้ว

ท่านเจ้าคุณฯ: อย่างนั้นหรือ การเมืองร้อน ใจเราอย่าร้อน
ใจเราสบาย ถ้ามองเป็นแล้ว ไม่เร้าร้อนไปด้วย มองเป็นสนุกบ้าง
ก็ได้ แต่อย่าเอาแค่สนุกนะ

คนที่ทำเรื่องร้อนให้สนุกได้ เป็นคนมีความสามารถมาก
แต่คนที่เอาแต่สนุก ก็ใช้ไม่ได้ เอาแค่เป็นการพัฒนาความสามารถ
ให้ทำเรื่องที่น่ากลัวให้กลายเป็นเรื่องสนุก แล้วเราก็จะได้พูดกันได้
สบายๆ ไม่เครียดให้สมองตื้อตัน แต่ถ้ามัวเอาแต่สนุก ก็เรียกว่า
ตกอยู่ในความประมาท บ้านเมืองก็คงจะต้องพินาศล่มจมแน่

ผู้ฟัง: อาจารย์บางท่านบอกว่าเวลานี้ไม่มีความรู้สึกอะไร
เลย จิตว่าง

ท่านเจ้าคุณฯ: ระวัง จะเป็นการพูดแบบแค่ประชดสังคม
ต้องตั้งท่าทีใหม่ สังคมป่วย การเมืองป่วย ศาสนาป่วย เราก็ต้อง
ตั้งหลักขึ้นมา เอาคนกลับขึ้นไปเป็นผู้เชี่ยวชาญสังคม

แต่ที่อาตมาอยากจะทำแล้วล้มพูดไป คือ เมื่อสังคมนี้รับ
ผลกระทบของตนเองแล้ว จะแก้ไขอย่างไร

ตอบง่าย ๆ ก็บอกว่า ก็แก้กรรมสิ การแก้กรรมนี้ ไม่ใช่
เป็นการพูดล้อเล่น แต่เป็นหลักธรรมสำคัญอย่างหนึ่งเลยทีเดียว มี
ศัพท์เรียกด้วยว่า ปฏิกรรม

เวลานี้ เราเอาคำว่า “แก้กรรม” มาใช้กันเหมือนเป็นเรื่อง
ไสยศาสตร์ จะเรียกว่าน่าสังเวช หรืออะไรก็แล้วแต่ อาจถึงขั้นที่
ควรเรียกว่า น่าอเนจอนาถ ก็ได้

การแก้กรรมตามหลักที่แท้ คือ ปฏิกรรม นั้น เป็นเรื่อง
สำคัญ เวลานี้ เราเอาคำว่า “ปฏิกรรม” ในรูปต่างๆ มาใช้เป็น
ศัพท์บัญญัติสมัยใหม่ในหลายความหมาย เช่น ค่าปฏิกรรม
สงคราม เครื่องปฏิกรณ์ปรมาณู พวกนั้นมีปฏิกริยา ฯลฯ
(ปฏิกรณ์, ปฏิกรรม, ปฏิกริยา ตลอดจนปฏิบัติการ เป็นคำเดียวกัน
แต่ต่างรูปทางไวยากรณ์)

แต่ในภาษาพระ “ปฏิกกรรม” เป็นศัพท์หลักสำคัญอยู่ในเรื่องกรรม ซึ่งชาวพุทธไทยแทบจะไม่พูดถึงเลย

ในความหมายแบบพื้นๆ ถ้าอะไรเสียหาย มันเสื่อมโทรมไป หรือเราทำอะไรไปผิดพลาด ก็ให้ปฏิกกรรม

ฟังดูง่ายๆ ปฏิกกรรม ก็คือการแก้ไข แต่พอเอาจริง ก็เป็นเรื่องใหญ่ ถึงขั้นต้องตั้งเป็นกระบวนการแก้ไขเลย เวลานี้สังคมของเรา ก็ถึงเวลาที่จะต้องปฏิกกรรม เข้าขั้นนี้แล้ว

หลักปฏิกกรรม พุดง่ายๆ คือ หลักการแก้ไข การทำให้กลับคืนดี การละเลิกกรรมที่ชั่วเลวผิดพลาดเสียหาย เปลี่ยนหรือหันไปทำกรรมที่ดีแทน หรือเรื่องที่ทำไปขาดตกบกพร่อง ก็ปรับแก้ไขใหม่ ให้เต็มให้สมบูรณ์ ตลอดจนการกลับตัว

การจัดการแก้ไขความผิดพลาดอะไรต่างๆ เพื่อพลิกกลับให้เป็นไปในทางที่ดี เป็นปฏิกกรรมทั้งนั้น รวมทั้งการเยียวยาแก้ไข บำบัดโรค ก็เป็นปฏิกกรรมอย่างหนึ่งด้วย

ปฏิกกรรมเป็นหลักที่ดีมีอยู่ แต่เรากลับไม่รู้ แล้วก็ไม่ใช่ มันก็เป็นส่วนหนึ่งของหลักกรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น มันจึงรวมอยู่ใน

เรื่องใหญ่ที่คนไทยเป็นปัญหากันนักหนา คือหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนาเรื่องกรรม ที่คนไทยซึ่งบอกว่าตัวเป็นชาวพุทธ ไม่รู้ไม่เข้าใจ แถมถือเพี้ยนทำผิดพลาดออกนอกทางกันไปไกล จนแม้แต่เอากรรมไปทำเป็นไสยศาสตร์ ที่ตรงกันข้ามกับพระพุทธศาสนา

ปฏิกรรมด่วนของสังคมไทย

คือแก้ไขพัฒนาคุณภาพของคน

ในเมื่อบอกว่าคนไทย หรือสังคมไทย กำลังรับผลที่สมกับกรรมของตน กรรมของตนคือกรรมของสังคมนี้ ที่ทำกันมาเป็นเวลายาวนาน คือกรรมอะไร แล้วเมื่อแก้ไข จะทำอย่างไร

คำตอบมีว่า ผลกรรมใหญ่ของสังคมไทย เป็นปัญหาเรื่องคน และปัญหานี้ลึกเลยทีเดียว คือ ปัญหาคุณภาพคน

ถ้าใช้ภาษาตามหลักกรรม ก็บอกว่า คนไทยอ่อนในกุศล คือกุศลมีกำลังน้อย อยากรได้กุศลง่ายๆ โดยใช้วิธีลัด แต่พอจะให้ทำกุศลจริงๆ ก็ไม่รู้ พัฒนาก้าวหน้ามุ่งแนวไปในกุศลจริงๆ จังๆ ไม่ได้ เฉพาะอย่างยิ่งกุศลขั้นปัญญา

เพราะฉะนั้น การแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพของคน จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดของสังคมไทย

การพัฒนาคุณภาพคนนั้น จะต้องทำกันให้จริงจัง

ปัญหาคุณภาพคนไทยเป็นอย่างไร จัปจตุที่เรื่องเด่น บอกได้ว่า สังคมไทยเวลานี้อ่อนแอมาก อ่อนแออย่างยิ่ง ร่างกายพอมีกำลัง แต่อ่อนแอทางจิตใจ

สภาพอ่อนแอที่ร้ายที่สุด คือ อ่อนแอทางปัญญา ถ้าอ่อนแอทางปัญญาแล้ว แย่ที่สุด สังคมจะเอาดีไม่ได้ ต้องทำให้มีความเข้มแข็งทางปัญญา สร้างความเข้มแข็งทางปัญญาขึ้นมา จึงจะไปได้ แล้วความเข้มแข็งทางจิตใจ ความเข้มแข็งทางสังคม และความเข้มแข็งอะไรต่ออะไรจะตามมาหมดเลย

ที่นี้ สังคมไทยของเรามีอาการที่แสดงสภาพอ่อนแออย่างไร

หนึ่ง ซ่อปรุนแรง ทำเรื่องรุนแรงมากๆ บ่อยๆ ความรุนแรงนั้นแสดงถึงความอ่อนแอ เพราะความรุนแรงเกิดจากความอ่อนแอ

ที่ว่าความรุนแรงเกิดจากความอ่อนแอ นั้น จะเห็นว่า คนอ่อนแอไม่มีความเข้มแข็งที่จะควบคุมรักษาภาวะจิตใจของตน ก็เลยวู่วาม เอาแต่อารมณ์ หรือปัญญาอ่อนแอ คิดหาทางออกทางไปอย่างอื่นไม่ได้ ทำความสำเร็จด้วยวิธีการที่ตึงามไม่ได้ ก็เลยต้องเอาความรุนแรงเข้าว่า นี่ก็เพราะความอ่อนแอ

สอง เห็นแก่เสฟ หมกมุ่นมัวเมา มัวสุรายาเสพติด ปล่อยตัวไปตามกระแสบริโภคนิยม ตั้งตัวอยู่ไม่ได้ที่จะไม่เลื่อนไหลล่องลอยไปตามกระแสนั้น จิตใจอ่อนแอ ไม่มีเรี่ยวแรงพอที่จะเหนี่ยวรั้งตัวเองไว้ ขาดกำลังความรู้เข้าใจ คือปัญญาที่จะรู้เท่าทันและที่จะเห็นทางไปที่ดีกว่า ขาดความเข้มแข็งที่จะทวนกระแสร้ายไม่ให้ท่วมท้นพัดพาตัวไป หรือที่จะยืนหยัดไม่ยอมตามเหยื่อล่อแห่งผลประโยชน์ ฯลฯ

สาม ไม่มีความเข้มแข็งอดทนที่จะรอผลจากการกระทำ ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเอง จริงอยู่ มนุษย์ปุถุชนคนทั่วไป ต้องอยู่ด้วยความหวัง การที่มีความหวังก็ดีแล้ว แต่ต้องหวังโดยรอผลจากการกระทำของตน ไม่ใช่หวังลอยๆ หวังแบบฟุ้งฟาย

ถ้าเอาแต่รอผลจากการดลบันดาล ไม่ว่าจะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ของฤทธิ ของเทวดา หรือว่าของคน ได้แค่หวังผลที่รอให้คนอื่น
บันดาล ไม่มีเรี่ยวแรง ไม่มีคามมุ่งมั่น และไม่มีความคิดที่จะ
ทำให้จริงจังกว่าจะสำเร็จ ก็คืออ่อนแอ

สังคมไทยเวลานี้เป็นสังคมรอผลดลบันดาลอย่างหนัก ไม่
ว่าจะรอเทวดาบันดาล หรือรอมนุษย์บันดาลก็แล้วแต่ ก็คือจมอยู่
ในความอ่อนแอและความประมาท เป็นเรื่องที่ใช้ไม่ได้

ถ้าจะให้สังคมของเราเข้มแข็ง ก็ต้องให้คนมีความเข้มแข็ง
ที่จะรอผลจากการกระทำของตน ก็คือต้องเป็นคนหวังผลจาก
การกระทำ ถ้าคนไทย “หวังผลจากการกระทำ” ไม่ว่าจะจากการ
ทำงาน จากการทำการศึกษาค้นคว้า จากการทำเหตุปัจจัยของ
ความเจริญก้าวหน้านั้นๆ ก็ตาม ถ้าอย่างนี้แล้ว รับรองว่าสังคม
ไทยเดินหน้าแน่

สังคมรอตลบันดาล ก็คือคนไข้ ที่นอนรอการรักษาพยาบาล

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เลยว่า “เราเป็นกรรมวาท เราเป็นกิริยวาท เราเป็นวิริยวาท” คือ เราเป็นผู้ถือหลักการกระทำ เราถือหลักความเพียร

ถ้าจะเอาคำชุดนี้ เป็นชื่อของพระพุทธศาสนาก็ได้ บอกว่าพระพุทธศาสนาเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็น กรรมวาท และวิริยวาท เป็นศาสนาแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม

ถ้าใครมัวไปหวังผลจากการดลบันดาล ของเทวดาหรือไม่ว่าของอะไร ก็แสดงว่า หมดแรง และหล่นจากพระพุทธศาสนาแล้ว

เวลานี้สังคมไทยเป็นอย่างไร เห็นชัดๆ วุ่นอยู่กับเรื่องอื้อฉวนอนนคอย และรอตลบันดาล เลยปล่อยเวลาไปเปล่าๆ นานเข้าก็กลายเป็นนิสัยที่ว่า ไม่คิดไม่ยากจะทำอะไร กลายเป็นคนอ่อนเปลี้ย ไม่มีกำลัง เมื่อคนอ่อนแออย่างนี้ ชุมชนก็อ่อนแอ แล้วสังคมก็เป็นง่อย มันจะไปไหวอย่างไร

ถ้าปล่อยให้คนอยู่ในสภาพอย่างนี้ อ่อนแออย่างนี้ ก็ไม่สามารถทำการสร้างสรรค์อะไรเป็นชิ้นเป็นอัน ก็แก้ปัญหาลังคมไม่ได้

คนที่รอการบันดาลจากภายนอกอย่างนี้ ก็คือคนเจ็บป่วยชนิดหนึ่ง ก็เหมือนคนเจ็บไข้ ที่ทำอะไรไม่ได้ ได้แต่รอการรักษา แล้วก็พาให้ชุมชนป่วย ป่วยกันไปหมด ป่วยด้วยความอ่อนเปลี้ย

อาการอ่อนเปลี้ย เบื่อ ไม่มีแรง เป็นความป่วยอย่างหนึ่งใช่ไหม

พอชาวบ้านป่วย ชุมชนป่วย ต่อไปจังหวัดก็ป่วย ต่อจากนั้นประเทศไทยก็ป่วย จึงต้องพัฒนาคนให้มีความแข็งแรงขึ้นมา

คนที่แข็งแรงนั้น ดูได้จากการที่ว่า เขาเป็นคนทำจริงจัง มีความเพียร พยายาม ขยัน อดทน รอดผลจากการกระทำของตนได้

บริหารบ้านเมืองให้มั่นคงปลอดภัย

ให้คนมีโอกาสทำดีพัฒนาชีวิตเต็มที่

เรื่องนี้ ไม่ต้องเกรงใจ เวลานี้ มัวแต่เอาใจชาวบ้านกัน จะให้เขารัก จะหาพวก หาคะแนน หรืออะไรก็แล้วแต่

ถ้าจะเอาใจด้วยเจตนาดีจริง ต้องให้เขามีหวังจากการกระทำ ไปสนับสนุนให้เขาทำ คุณขาดทุนขาดรอน ขาดอุปกรณ์อะไร จะช่วย แต่คุณต้องทำ อันนี้สำคัญที่สุด แล้วเขาจะเข้มแข็งขึ้นมาได้

อย่างการสวดมนต์สวดพร หรือพระเจริญพระพุทธรูปมนต์ที่เรียกว่าพระ “ปริตร” ก็คือการสร้างอำนาจในการคุ้มครองป้องกันให้มีความมั่นคงปลอดภัย ปลอดภัยไปรุ่งโรจน์ใจ มีใจสบาย เกิดกำลังใจขึ้นมา แล้วก็ใช้โอกาสได้เต็มที่ หน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีแค่นี้

คุณมีงานมีหน้าที่มีความดีที่จะทำอยู่แล้ว อันนั้นฉันไม่ไปบันดาลให้ เป็นเรื่องของผลที่จะเกิดจากการทำเหตุปัจจัยด้วยตัวของตนเอง แต่เมื่อคุณปลอดภัย มั่นใจ ก็จะได้ใช้โอกาสนั้นไป

ทำงานทำการเป็นต้นของคุณไปได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องหวาดหวั่น
พรุ่งนี้กลัวอะไร นี่คือการศักดิ์สิทธิ์ที่กลับมาหนุนการกระทำ คือมา
หนุนกรรม ตรงข้ามกันเลยกับลัทธิรอผลดลบันดาล ที่จะบันดาล
ให้โดยไม่ต้องทำ

อันนี้ก็ตรงกันเลยกับเรื่องราวกิจการของมนุษย์ เป็นหลัก
ของการบริหารประเทศชาติบ้านเมืองเลยทีเดียว คือ ผู้ใหญ่ ผู้
บริหาร ผู้ปกครอง ไม่ว่าระดับไหน จนถึงทั้งรัฐ มีหน้าที่สำคัญก็
คือดูแลคุ้มครองให้ชาวบ้านหรือราษฎรมีความมั่นคงปลอดภัย
แก้ไขอุปสรรค จัดสรรปัจจัยเกื้อหนุน เปิดช่องทาง สร้างโอกาส
ประสานกลไกในระบบ อำนวยเครื่องให้ความสะดวก และเสริม
บรรยากาศที่เอื้อ เพื่อให้ประชาชนสามารถเล่าเรียนศึกษา พัฒนา
ชีวิต ทำงานทำการ หรือทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้อย่างเต็มที่
แล้วก็แนะนำให้ความรู้ ชี้อช่องทาง หนุน ส่งเสริมเข้าไป ไม่ใช่ไป
ดลบันดาลผลให้เขา

วิกฤตเป็นโอกาสไม่พอ

ต้องเอาโอกาสมาใช้เวลาแบบฝึกหัด

ทีนี้ ที่ว่าสังคมไทยเวลานี้ทรุดโทรมมากจนวิกฤตนั้น เราอย่าหยุดแค่เอาวิกฤตเป็นโอกาส

เอาวิกฤตเป็นโอกาสไม่พอหรอก มันไม่ชัดว่าจะเอาโอกาสนั้นทำอะไร เวลานี้ต้องชัด ต้องเจาะลงไป โอกาสที่จะต้องใช้ คือเป็นโอกาสสำหรับสังคมไทยที่จะทำแบบฝึกหัด

สังคมที่จะเจริญ คนที่จะเจริญ ตั้งแต่เด็กที่จะเจริญ จะมีปัญญา จะสำเร็จการศึกษา ต้องทำแบบฝึกหัดมากๆ สังคมไทยเราต้องทำแบบฝึกหัดเยอะๆ

เวลานี้ สังคมมีแบบฝึกหัดให้ทำมากมาย เราจะเข้มแข็งและเราจะเจริญ จะพัฒนาไปได้ ก็ด้วยการหมั่นทำแบบฝึกหัดนี้แหละ ตอนนี้เรามารั้งขั้นตอนที่จะต้องทำแบบฝึกหัดแล้ว ต้องลุกขึ้นมาทำแบบฝึกหัดกัน อย่างมัวบ่นอยู่

แม้แต่คนที่เรียกกันว่าผู้ปฏิบัติธรรม ก็อย่าแค่มาปฏิบัติพอให้ใจสบายหายทุกข์ กลายเป็นนักหลบหลีกปัญหาไปเสีย อย่างนี้

ไม่ได้

เมื่อปฏิบัติธรรมแล้ว จิตใจต้องเข้มแข็งมากขึ้น ปัญญาต้องสว่างมากขึ้น ต้องตั้งเท่าที่ของจิตใจต่อชีวิตต่อโลกได้ถูกต้อง มีเมตตาการุณย์มากขึ้น เป็นอิสระมากขึ้น กลับไปอยู่กับชีวิตในบ้านในที่ทำงานอย่างกระปรี้กระเปร่า เข้มแข็ง มีปัญญาสดใส พร้อมยิ่งขึ้นที่จะก้าวไปได้เต็มที่ จะทำอะไรก็ได้ผลดียิ่งขึ้น ช่วยแก้ปัญหาอุปสรรคได้ดียิ่งขึ้น มิฉะนั้น แม้แต่สมาธิก็จะกลายเป็นสมาธิกล่อมไป

สมาธินั้นมิใช่เพื่อเป็นฐานของปัญญา ถ้าใครไม่เอาสมาธิเป็นบาทฐานของปัญญา สมาธินั้นก็เป็นทางที่ตัน ถึงจะเก่งได้ ฌานได้อะไรแค่ไหน ในที่สุดก็ตัน

ธรรมทุกอย่าง เป็นองค์ประกอบอยู่ในกระบวนการส่งต่อไปสู่จุดหมาย ถ้ายังไม่ถึงจุดหมายแล้ว อย่าหยุด อย่าให้ค้างหรือขาดลอย

จะปฏิบัติธรรมข้อไหนต้องถามทันทีว่า ธรรมข้อนี้จะส่งต่อไปสู่ธรรมข้อไหน จุดหมายใหญ่ที่จะไปถึงในที่สุดคืออะไร แล้วอันนี้จะเป็นส่วนร่วม ส่วนเอื้อ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการไปถึงจุดหมาย

ใหญ่นั่นอย่างไร ถ้าตอบไม่ได้ ก็แสดงว่ายังสอບตกอยู่

การทำบุญก็คือปฏิบัติการในการพัฒนาคนอย่างครบครัน และชัดเจน จึงมีบุญมีกุศลในด้านและระดับต่างๆ มากมาย ซึ่งในที่สุดก็ให้ถึงจุดหมายสุดท้ายที่เป็นอิสระจากกิเลส จึงต้องระวังที่จะไม่เอาบุญมาใช้ในระบบหวังผลตอบแทนและการตอบแทนกิเลส

สมาธิซึ่งเป็นบุญ เป็นกุศลข้อสำคัญ ที่พูดถึงกันนัก จะเกื้อหนุนการไปถึงจุดหมายสุดท้ายนั้นได้ ด้วยการส่งต่อสู่ปัญญา อันนี้ต้องรู้ไว้ จึงต้องก้าวเดินหน้าต่อไป ไม่ใช่จบที่สมาธิ

พระพุทธศาสนาบอกจุดหมายชีวิตของบุคคลไว้ว่า คือ นิพพาน เมื่อใดบุคคลถึงนิพพานแล้ว เขาจะทำการเพื่อโลกได้ อย่างสมบูรณ์

ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ก็เพราะว่าคนนิพพาน ก็คือไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตัวเองอีกต่อไป ก็จึงโล่ง ไม่มีอะไรกั้นขวางจำกัด จึงมองไปได้ทั่วทั้งโลก แล้วก็ไปทำเพื่อโลกได้เต็มที่

นิพพานคืออะไร ตอบได้หลายแง่ นิพพานในแง่หนึ่ง คือ ภาวะหมดกิจที่จะต้องทำเพื่อตนเอง ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเอง อีกต่อไป แม้แต่ในการที่จะมีความสุข หมายความว่า ความสุขนั้น

หนึ่ง เป็นความสุขที่มีอยู่ตลอดเวลา เป็นคุณสมบัติประจำ
อยู่กับตัว ไม่ต้องหา

สอง ความสุขนั้นเป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อสิ่งภายนอก ไม่ขึ้นต่อ
วัตถุเสพ ไม่เป็นความสุขที่พึ่งพา

สาม เป็นความสุขที่เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ คนทั่วไปมีแต่ความ
สุขที่เจอทุกข์ หรือมีเชื้อทุกข์ ซึ่งพร้อมที่จะกลายเป็นทุกข์ อย่าง
น้อยขณะเสวยสุขอยู่ ก็มีความหวั่นใจหรือความกังวล เป็นต้น ยัง
แผ่ยังระคายหรือคอยกวนอยู่ แต่ความสุขที่เรียกว่า นิพพาน
เป็นความสุขที่ไร้ทุกข์ จึงเป็นความสุขที่สมบูรณ์

นี่คือนิพพานที่ตอบในแง่ความสุข เมื่อตอบอย่างนี้แล้ว ก็มี
ความหมายต่อเนื่องไปอีกแง่หนึ่งว่า ในเมื่อบุคคลนั้นมีความสุขอยู่
ในใจเต็มที่ตลอดเวลา เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อสิ่งอื่นใดแล้ว เขาก็ไม่
ต้องหาความสุข ไม่ต้องทำอะไรเพื่อตนเอง

ขณะนั้นตัวเขามีปัญญามีความสามารถอยู่อย่างเต็มที่
เพราะกว่าจะพัฒนามาเป็นพระอรหันต์บรรลุนิพพานได้ ต้องผ่าน
การฝึกตนมาอย่างเต็มที่ ถึงตอนนี้ พลังความสามารถเท่าที่มี ซึ่ง

ไม่ต้องใช้เพื่อตัวเองเลยแล้ว ก็เอาไปทำเพื่อโลกอย่างเดียวโดย
สมบูรณ์

เพราะฉะนั้น หลักที่พันอยู่ด้วยกันสองอย่างนี้สำคัญมาก
คือ “บุคคลนิพพาน ทำการเพื่อโลก”

อันนี้คือจุดหมายของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีภาวะสัมพัทธ์ใน
ระหว่างด้วยว่า ยิ่งคนไหนพัฒนาใกล้นิพพานเท่าไร เขาก็ยิ่งมี
ความพร้อมที่จะทำการเพื่อโลกได้มากขึ้นเท่านั้นด้วย เพราะเขาจะ
มีความพึงพาขึ้นต่อปัจจัยภายนอกน้อยลง พร้อมกับพึ่งตัวเองได้
เป็นอิสระมากยิ่งขึ้น กับทั้งในขณะเดียวกัน ก็มีความสามารถ มีสติ
ปัญญาที่จะทำอะไรๆ ได้ดี ได้มากขึ้นด้วย

ถ้าศรัทธายังมี ปัญหาสุขภาวะก็ยังไม่มา

อย่างที่ว่าแล้ว เวลานี้เป็นช่วงตอนสำคัญ ที่เราจะต้องลุก
ขึ้นมาปฏิกรรม และปฏิกรรมที่สำคัญ ก็คือการแก้ไขพัฒนาเรื่อง
คุณภาพของคนไทย อันนี้เป็นเรื่องใหญ่อย่างยิ่ง จะมัวนอนใจอยู่
ไม่ได้

ทีนี้ ในกรณีที่คนทั่วไปยังลุกขึ้นมาตั้งหลักตั้งตัวเป็นผู้

กระทำยังไม่ไหว ก็ต้องอาศัยศรัทธา คือ คนที่เป็นผู้นำต้องดีมีปัญญาให้คนในสังคมเห็น เมื่อคนเห็นแล้ว เกิดความมั่นใจ คนก็จะมีศรัทธา เมื่อคนมีศรัทธา สุขภาวะก็จะดีขึ้นมาทันที

ศรัทธาเป็นคุณสมบัติทางจิตใจที่สำคัญ แต่ไม่ใช่ศรัทธาแบบงมงาย ไม่ใช่ศรัทธามีเดบอด แต่เป็นศรัทธาที่เชื่อมคนเข้ากับปัญญา คือศรัทธาในคุณธรรมความดี ศรัทธาในปัญญาความสามารถ

ถ้าผู้บริหารประเทศชาติบ้านเมืองมีคุณธรรม มีจิตใจดี มีความประพฤติดี มีปัญญาแก้ปัญหาได้เก่ง ประชาชนก็มีศรัทธา พอประชาชนมีศรัทธาในบ้านเมือง ในนักการเมือง ในผู้บริหารประเทศชาติ สุขภาวะก็ดีขึ้นมาทันที

แต่เวลานี้ ที่เป็นปัญหาสุขภาวะกันหนักหนา ก็เพราะปัญหาสำคัญ คือความขาดศรัทธา หหมดศรัทธา แล้วก็เลยเกิดภาวะไร้ศรัทธา

คนที่เคยชินมากระบบพึ่งพา ตั้งตัวไม่ทัน หรือที่จริงคือตั้งตัวไม่ถูก ตั้งหลักไม่เป็น หรือไม่มีหลัก ก็กลายเป็นผู้ถูกกระทำอย่างเต็มที่ ก็เลยกะปลกกะเปลี่ย เปื้อนหน่าย ถดถอย ท้อแท้ หหมด

เรียวหมดแรง กลายเป็นภาวะวิกฤตศรัทธา หรือสูญญาคาถแห่งศรัทธา

เวลานี้คนไม่มีศรัทธา เห็นพระ ก็ไม่มีศรัทธา เห็นผู้บริหารประเทศชาติ ก็ไม่มีศรัทธา ก็ใจเสีย รู้สึกอ้างว้าง ขาดความเชื่อมั่นต่อวิถีของสังคมและต่อชะตากรรมของประเทศชาติ เป็นต้น สุขภาวะจะเหลือดีได้อย่างไร ก็ขัดใจ หงุดหงิด หงอยเหงา เศร้า หม่นหมอง หดหู่ ห่อเหี่ยว ท้อแท้

แต่ถ้าคนมีศรัทธาขึ้นมา เห็นท่านที่ทำงานเป็นผู้นำ มีจิตใจดี มีปัญญา มีความสามารถ มีเจตนาสุจริต จริ่งใจ หวังดีต่อชาวบ้านจริงๆ ทำอะไรก็ตั้งใจทำเพื่อประชาชน มุ่งมั่นทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคม ศรัทธาก็มา พอศรัทธามา ใจเขาก็มีแรงขึ้น ก็หายป่วย

รวมความว่า ศรัทธามีความสำคัญมากในขั้นพื้นฐานนี้ มันเป็นตัวเชื่อมโยงใหญ่ในสถานการณ์ทั่วไป ซึ่งผู้ทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองจะช่วยประเทศชาติได้มาก ด้วยการสร้างศรัทธาขึ้นมา

พอสร้างศรัทธาขึ้นมาได้ ประชาชนก็ใจดี สดชื่น มีเรียวแรง ก็หายป่วย แล้วประชาชนก็จะร่วมมือในการแก้ปัญหาของสังคม

ประเทศชาติด้วยศรัทธา นั้น และศรัทธา นั้นก็จะช่วยให้เรามาพึ่ง
กัน ทำให้ได้ปัญญา ศรัทธา จึงเป็นสะพานเชื่อมต่อไปสู่ปัญญา

ถ้าอยู่เพียงด้วยศรัทธา ความมั่นคงปลอดภัยแท้ก็ยังไม่

แต่นั้นเป็นขั้นพื้นฐาน สำหรับกรณีทั่วไป แต่ยังมีกรณีซับซ้อน
ที่ทำให้ศรัทธา อาจจะไม่ปลอดภัย ถึงได้บอกว่าศรัทธา นั้น
ต้องมากับปัญญา

ถ้าคนไม่มีหลัก คือไม่มีปัญญาที่รู้หลักหรือรู้ทัน อาจจะ
กลายเป็นศรัทธาตาบอด หรือศรัทธาไปตามหลอกก็ได้ และ
ศรัทธาตามหลอกนั้นก็พาภัยอันตรายมาให้อย่างยืดยาวนาน
จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องพัฒนาคนให้มีปัญญาให้ได้

ดูง่าย ๆ ถึงจะมีศรัทธา แต่ถ้าคนทั่วไปยังอ่อนเปลี้ยอยู่ด้วย
สภาพจิตแบบรอกผลดลบันดาลละก็ ลังคมก็ไปไม่ไหว เขาอาจ
เปลี่ยนจากรอกเทวดาบันดาล มาขอให้ผู้นำหรือผู้ปกครองช่วย
บันดาล

ถ้าผู้นำมีเจตนาดีจริง และถ้าคนเขามีศรัทธาในผู้นำนั้น
ผู้นำก็ต้องใช้ศรัทธาเป็นเครื่องพาคนออกจากลัทธิรอกผลดล

บันดาล ไปสู่การพึ่งตนด้วยความเพียรและปัญญาให้ได้ ถ้าอย่าง
นี้ ศรัทธาจึงจะเป็นประโยชน์

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่ง ในเรื่องรอกเทวดามาบันดาลให้ นั่น ไม่ว่า
จะเป็นการรอกเทวดาในสวรรค์ หรือรอกเทวดาในโลกมนุษย์ก็ตาม ก็
ต้องระวังทั้งนั้น เพราะว่า ถ้าเป็นเทวดาดี ท่านจะไม่ให้คนมัวแต่
รอกผลดลบันดาล ไม่ให้มัวหวังผลจากการบันดาลของท่าน

อย่างเรื่องพระมหาชนก ที่ในหลวงทรงพระราชนิพนธ์จาก
ชาดกไว้ นางมณีเมขลาเป็นเทพธิดา เธอมาช่วยพระมหาชนก
เพราะพระมหาชนกอ่อนอ่อนก็เปล่า

พระมหาชนกเป็นผู้ที่ไม่ยอมอ่อนอ่อนเทวดา ตอนเรือแตก
คนทั้งหลาย บ้างก็เอาแต่พิโรธำพัน โศกเศร้าปริเทวนาการ บ้างก็
มัววุ่นวายกับการอ่อนอ่อนให้เทวดาช่วย พระมหาชนกไม่เอาด้วย
แต่ท่านใช้ปัญญา พิจารณาว่า เราจะไปอยู่ที่จุดไหนของเรือดีนะ
เพื่อว่าในเวลาที่เรือล่มลงในท้องทะเลแล้ว เราจะอยู่ได้ดีที่สุด และ
จะต้องเตรียมตัวอะไรบ้าง เช่น มีไม้สำหรับเกาะช่วยลอยตัวในน้ำ
เป็นต้น ก็เตรียมตัวให้พร้อมเต็มที่ โดยใช้ปัญญาคิดแก้ปัญหาตอน
วิกฤต

พอเรือล่ม พวกอ้อนวอนเทวดาก็ตายหมด พระมหาชนก
ว่ายน้ำมาได้ ๗ วัน ก็ยังไม่เห็นฝั่ง แต่ก็ไม่หยุดความเพียร

ฝ่ายนางมณีเมขลาเป็นเทวदारักษามหาสมุทรเห็นเข้าก็เลย
มาดู เพราะมีหน้าที่ดูแลรักษามหาสมุทร ตอนแรกก็มาเยาะเย้ย
ว่าว่ายน้ำไปทำไม ว่ายมา ๗ วันแล้วยังไม่เห็นฝั่ง มีหวังตายเปล่า
เลยเกิดเป็นบทสนทนาระหว่างพระมหาชนกกับนางมณีเมขลา

พระมหาชนกพูดจาให้เห็นว่า เมื่อเป็นมนุษย์ก็ต้องเพียร
พยายามไป ตราบใดยังไม่ตาย ถึงไม่เห็นทางก็ต้องพากเพียร
หาทางไป เท่าที่ปัญญาของตัวเองจะมองเห็นได้ ทำไปจนถึงที่สุด
ตายแล้วไม่เป็นหนี้ใคร พูดเหตุผลไปจนกระทั่งนางมณีเมขลาเลื่อม
ใสเลยพาขึ้นฝั่ง

อันนี้เป็นคติของพระพุทธศาสนา ว่าเราต้องใช้ความเพียร
ของตัวเองให้เต็มที่ เทวดาก็เหมือนผู้ใหญ่ทั้งหลาย ต้องช่วยคนที่
เขาทำความดี และมนุษย์คนนี้ คือมหาชนกนั้น ก็ไม่ได้อ้อนวอน
เทวดาเลย ตัวก็ทำหน้าที่ของตนเองไป ฝ่ายผู้ใหญ่ที่ดี ได้แลเห็น
คุณความดี ก็มาช่วยตามหน้าที่ของตน และตามเหตุผลที่ได้
พิจารณา ไม่ได้ช่วยเพราะเขาอ้อนวอน

แม้แต่นิทานอีสปสั้นๆ ก็ให้คติสอนธรรมไว้ ชายคนหนึ่ง
ขับเกวียนไปติดหล่มอยู่ในป่า ลงมาคุกเข่าสวดมนต์อ้อนวอนขอ
ให้เทวดาช่วย เทพารักษ์ก็เลยมาสอนเขาให้รู้จักใช้เรียวแรงกำลัง
และป่าของตัวเองแก้ไขปัญหาก็เอาเกวียนขึ้นมาจากหล่มได้ นี่ก็
ง่ายๆ เทวดาดี ไม่ว่าเมืองฝรั่ง หรือเมืองไหน ก็สอนคนให้รู้จักพึ่ง
ตนเอง

เทวดาที่ไม่ดีนั้น ไม่ต้องการให้ใครมีความดีงามมีความ
เจริญขึ้นไปเหนือตัว ไม่ต้องการให้สัตว์ทั้งหลายพ้นไปจากอำนาจ
ของตน หรือมิฉะนั้นก็หาทางที่จะดึงรั้งครอบงำสัตว์ไว้ให้อยู่ได้
อำนาจของตน

เทวดาที่มุ่งร้ายเอาคนไว้ได้อำนาจนี้ เป็นเทวดาใหญ่มาก
เสียด้วย เรียกว่า “มาร”

วิธีของมารนั้น มี ๒ อย่างตรงข้ามกัน

อย่างแรกก็คือ คอยทำลายล้างและขัดขวางคนที่จะทำ
ความดี หรือคนที่ทำการสร้างสรรค์ กีดกันคนไม่ให้เข้าถึงสิ่งที่ดี
งามหรือทางที่จะนำไปสู่ความสุขความเจริญ

แล้วอีกอย่างหนึ่งที่ตรงข้าม คือ คอยล่อหลอกคนให้ติด
เพลินอยู่กับสิ่งบำรุงบำเรอ หรือให้ลุ่มหลงมัวเมาจมอยู่กับความ
สำเร็จสำราญต่างๆ

ในการล่อหลอกมนุษย์นั้น มารมีอุปกรณ์สำคัญ ๒ อย่าง
คือ เบ็ด กับ บ่วง

“เบ็ด” สำหรับติดเหยื่อล่อ อย่างเวลานี้สังคมไทยก็ติด
เหยื่อล่อที่เบ็ดกันเยอะแยะไปหมด นี่ก็คือติดเบ็ดมาร พอคคนติด
เบ็ด มารก็โยน “บ่วง” มารัดมัดไว้ คราวนี้ติดบ่วงมารแล้ว ก็ไม่
ต้องพินกันเลย

มารเป็นเทวดาที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ อยู่ในสวรรค์ชั้นสูงมาก
เรียกว่า ปรนิมมิตวสวัตติ เทวดาใหญ่นี้ไม่ต้องการให้ใครพ้นไป
จากอำนาจของตัว ก็เลยกำจัดขัดขวางคนดี พร้อมทั้งใช้วิธีการอัน
ชาญฉลาดต่างๆ มายั่วยวน ชักจูง ดักล่อมนุษย์ไว้

เทวดาดีก็ปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง ให้เป็นไปตามธรรม ใน
ทางที่จะส่งเสริมการพัฒนามนุษย์ เทวดาไม่ดีก็ล่อหลอกตามวิธี
ของมารไป

ถ้ามีเรื่องขึ้นมา เราก็เอาธรรมเป็นประมาณ ถือหลักการ เป็นเกณฑ์ จะเอาคนมาวัดกับคน เป็นมาตรฐานไม่ได้ เราจะวัดคน กั้วัดกันที่ธรรมนั้น ไม่ต้องเถียงกัน และไม่ต้องเถียงกับคนที่มาช่วย วัดด้วย เพราะเราเอาธรรมเป็นเกณฑ์ ดูชื่อว่าตามเกณฑ์นี้ นายคน นั้นได้เท่าไร นายคนนี้ได้เท่าไร กั้วากันไป

ถ้าคนเกิดปัญหากัน ก็ไม่ต้องมาสู้กันกับคน แต่ให้ไปสู้ กับธรรม สู้กับความจริง สู้หน้าความจริงไปเถิด ตัวมีปัญหาอะไร ก็สู้กับความจริงไป ไม่ต้องมาเสียเวลาสู้กับคน ซึ่งจะเกิดปัญหาไม่ จบไม่สิ้น สู้กับธรรมดีที่สุดแล้ว เอาธรรมมาวัด แล้วธรรมก็ตัดสิน ให้เลย

พัฒนาคุณภาพคน ต้องให้ถึงขั้นพึ่งตนได้ด้วยปัญญา

ที่นี่ คนจะเอาธรรม เอาหลักความจริงความถูกต้องดีงาม เอาหลักการ แม้กระทั่งเอาธรรมในระดับที่เรียกว่ากฎหมาย มา เป็นมาตรฐานวัด มาเป็นเกณฑ์ตัดสินได้ คนก็ต้องรักธรรม คนก็ ต้องรู้ธรรม และคนจะรู้ธรรมได้ ก็ต้องให้เขาพัฒนาปัญญาขึ้นมา ให้เขาเป็นคนที่มีปัญญา

เราบอกว่าประเทศนี้เป็นประชาธิปไตย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แล้วแถมบอกกันว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน หรือประชาชนเป็นผู้ปกครอง

เมื่อประชาชนปกครอง เป็นเจ้าของประชาธิปไตย เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เขาก็ต้องรู้เข้าใจประชาธิปไตยของเขาให้ชัด ให้ดี และต้องรู้จักใช้อำนาจอธิปไตย มิฉะนั้น เขาจะปกครองได้ หรือมีประชาธิปไตยให้ดีได้อย่างไร มันย่อมเป็นไปได้อยู่เอง

ถ้าประชาชนไม่รู้ไม่เข้าใจประชาธิปไตย และใช้อำนาจอธิปไตยไม่เป็น ก็เปิดช่องให้นักการเมืองร้ายเอาอำนาจอธิปไตยนั้นไป “เล่น” กัน เอาไป exploit เอาไปขู่ข่มขู่ บ้าบอเมืองก็เป็นประชาธิปไตยไม่ได้สักที

เพราะฉะนั้น เมื่อจะให้ประเทศเป็นประชาธิปไตย ก็ต้องให้ประชาชนรู้เข้าใจประชาธิปไตยให้ชัดให้ดีให้ได้ การศึกษาของชาติ ไม่ว่าในแบบหรือนอกแบบ ต้องให้มวลชนพัฒนาปัญญาขั้นนี้ขึ้นมาให้ได้ เป็นเกณฑ์เป้าหมายอย่างต่ำที่เด็ดขาด มิฉะนั้น จะพูดไปทำไมว่าเมืองไทยเป็นประเทศประชาธิปไตย มันไม่มีความหมายอะไรเลย

ยิ่งกว่านั้น เมื่อประชาชนเป็นผู้ปกครองประเทศ นักการเมืองก็เป็นผู้สนองงานของประชาชนที่เป็นผู้ปกครองนั้น ประชาชนที่มีธรรมะปัญญา กับนักการเมืองที่มีความดีงามมีความสามารถ ก็มาร่วมกันทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นสัมฤทธิ์จุดหมาย

แต่ถ้าสภาพทั่วไปยังเป็นดังได้เห็นกันอยู่ว่า นักการเมืองที่ไม่ดีมาเที่ยวหลอกล่อประชาชนได้ ก็คือเรามีผู้ปกครองประเทศที่ด้อยคุณภาพ ซึ่งขาดปัญญา ไม่รู้เท่าทันแม้แต่นักการเมืองของตัวเองแล้วจะปกครองประเทศได้อย่างไร ประชาธิปไตยจะดีหรือแม้แต่แค่อยู่ไปได้อย่างไร คงไม่พินต้องเรียกว่าเป็นประชาธิปไตยชนิดหัวทิ่มดิน

ประชาชนจะปกครองประเทศได้ ก็ต้องเป็นคนที่ปกครองตัวเองได้ และจะปกครองตัวเองได้ ก็ต้องพอพึ่งพาตัวเองได้ โดยรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพมีกินมีอยู่มีใช้ ที่เรียกว่า พึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ สามารถดูแลรับผิดชอบครอบครัว อยู่ในชุมชนร่วมกับเขาได้ เป็นที่ยอมรับนับถือหรือไม่เป็นพิษเป็นภัย ที่เรียกว่าพึ่งตนได้ทางสังคม เป็นต้น แล้วในที่สุดก็ครอบคลุมด้วยการมีธรรมรู้

ธรรมพึ่งตนได้ทางปัญญา จึงจะปกครองประเทศให้ดีได้

เพราะฉะนั้น จึงต้องพัฒนาคน และในแง่ของประชาธิปไตย
นี้ ก็คือจะต้องพัฒนาความสามารถพึ่งตน พัฒนาปัญญาของ
ประชาชน ต้องพัฒนาจิตใจนักการเมือง ต้องพัฒนาประชาชน
และนักการเมืองให้ถึงธรรมถึงปัญญา

ถ้ามีวามกันอยู่ในความประมาท หรือได้แต่ฉวยโอกาสใน
การแอบอ้างชื่อประชาธิปไตยเพื่อความมุ่งหมายส่วนตัว ไม่รีบเร่ง
ให้ประชาชนพัฒนาที่จะพึ่งพาตนได้อย่างที่กล่าวมา ก็คงมีแต่คำว่า
ประชาธิปไตย สำหรับไว้อ้างในการต่อสู้ระหว่างกลุ่มชนต่างฝ่ายที่
ปกป้องแย่งชิงผลประโยชน์และอำนาจของตนกันอยู่เรื่อยไป

ความจริงใจ ซื่อสัตย์ มุ่งเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน
โดยสุจริต ให้มวลชนมีและใช้โอกาสในการพัฒนาชีวิต พัฒนา
คุณภาพอย่างเต็มที่ โดยทำการด้วยปัญญาสามารถอย่างจริงจัง
เท่านั้น จะนำ จะขับเคลื่อน และสร้างสรรค์สังคมไทย ให้มี
ประชาธิปไตยที่แท้จริงได้

วิกฤตศรัทธา คือโอกาสฟื้นฟูภาวะทางปัญญา

เป็นโอกาสดีที่เกิดวิกฤตศรัทธา
จะได้ตื่นขึ้นมาใช้ปัญญาเสียที

ผู้ฟัง: ขณะนี้มี “วิกฤตศรัทธา” เกิดขึ้นรอบตัว ไม่รู้จะทำ
อย่างไร ทำอะไรไม่ได้

ท่านเจ้าคุณฯ: ศรัทธาในคนไม่สำเร็จ ก็ศรัทธาในธรรมสิ
แน่นอนยิ่งยกว่า ศรัทธาในธรรมต้องมีเป็นหลักอยู่แล้ว เมื่อคน
ไม่ตั้งอยู่ในหลัก ก็ตัดคนไปเลย ไม่เอาแล้ว เราศรัทธาในธรรม ใน
ตัวหลักการตัวความจริง ถึงคนจะเป็นอย่างไรไป ธรรมก็ยังอยู่
ธรรมก็เป็นหลักอยู่ ไม่ไปไหน

เมื่อเอาธรรมเป็นหลักแล้ว เราก็หันไปคิดที่จะเอาธรรมมา
ใช้แก้ปัญหา เราก็ตั้งหลักตั้งตัวขึ้นมาให้เข้มแข็ง ไม่ไปมัวรอหวังพึ่ง
คือ เมื่อเราศรัทธาใครก็คือเราเห็นว่าท่านผู้นั้นพึ่งได้ ถ้าเราศรัทธา
ไม่ได้จริงๆ เราก็มาศรัทธาอยู่กับธรรม ไม่ต้องไปหมดศรัทธา

ศรัทธาในธรรมเป็นหลักยืนตัว ศรัทธาในคนนั้นอ่อนแอ
ได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักอ่อนของศรัทธาในคน และไม่
หยุดอยู่แค่นั้น พระสาวกมาศรัทธาในพระองค์ พระองค์ยังทรง
เตือน คือ ยอมให้ใช้เป็นจุดเชื่อมในเบื้องต้น แล้วพระองค์ก็ตรัส
บอกว่า ศรัทธาในตัวบุคคลมีข้อเสียอย่างนั้นๆ หนึ่ง สอง สาม สี่
พระองค์ตรัสหมด

เมื่อกี้ี้ ได้ยินบอกว่าเกิดมีวิกฤตศรัทธา ก็เราพูดกัน
นักหนาว่า ให้เอาวิกฤตเป็นโอกาส นี่ก็ถึงเวลาแล้ว ต้องเอาวิกฤต
เป็นโอกาส

อย่างน้อยวิกฤตศรัทธานี้ ก็ต้องทำให้เราตื่นตัวขึ้นมา ต้อง
รู้ตัวว่า นี่เราได้ปล่อยตัวกันมา ผากชีวิตและสังคมให้ขึ้นต่อศรัทธา
อย่างเดียว หวังพึ่งแต่ศรัทธา จนจะกลายเป็นคนที่ไม่มียึดหลักของตัวเอง
จึงเห็นชัดว่า พอเสียศรัทธา ก็อ่อนนอกอ่อนใจ มือไม้ปากเปียก ถ้ามี
จะนั้นก็ตรงข้าม กลายเป็นเกิดเป็นปฏิกิริยาจะทำความรุนแรง

วิกฤตนี้ต้องมาทำให้เราตื่นขึ้นว่า คนไทย สังคมไทยผาก
ชะตากรรมให้ขึ้นต่อศรัทธามากไปจนจะเสียดุลแล้ว หลงลืมด้าน
ปัญญา ไม่พัฒนามันเลย ก็เลยไม่มีหลัก ไม่รู้ธรรม พอสูญเสีย

ศรัทธา ก็บ่อแป้ ท้อแท้ เปื่อหน่ายอย่างเดียว ตั้งหลักไม่ได้ เพราะ
ไม่มีหลักจะตั้ง

ที่ญ่กันนั้น ศรัทธากับปัญญาอ่อมหนุนกัน จะมีศรัทธาก็ต่อ
เมื่อปัญญามองเห็นเหตุผลเห็นความจริงว่าน่าเชื่อถือ เมื่อศรัทธา
แล้ว ก็ทำให้ตั้งใจศึกษาใส่ใจพิจารณาเรื่องนั้นๆ อย่างจริงจัง จึง
ทำให้เจริญปัญญา

ตอนนี้เอาปัญญามาเป็นหลัก ปัญญานั้นรู้ธรรม ปัญญาก็
เอาธรรมเป็นหลัก ปัญญาที่มีที่จับคือมันอยู่กับธรรม เป็นตัวเข้าถึง
ธรรม พอปัญญามาปั๊บ ใจก็มีกำลังเข้มแข็งขึ้นมาทันที ก็หายป่วย
ทางอารมณ์ มีความรู้สึกดีขึ้น

ขอให้ทุกท่านเข้มแข็งทางปัญญาโดยมองไปที่ธรรม ปัญญา
ก็พาเอาธรรมมาตั้งเป็นหลักให้ เราก็หายป่วยทางปัญญา เกิดมี
พลังเข้มแข็งทางปัญญา มีสภาวะทางปัญญา แล้วทีนี้ละ สภาวะ
ทางจิตใจ ทางสังคม ทางกาย ก็จะมาตาม ไม่มากก็น้อย ตามมา
แน่ๆ

คนเรานี่ เมื่อปัญญายังไม่มาตั้งธรรมเป็นหลักให้ ส่วนมาก
ก็จะไปขึ้นอยู่กับความรู้สึก ว่าชอบใจ หรือไม่ชอบใจ

แล้วความชอบใจหรือไม่ชอบใจนั้น ก็จะครอบงำใจ เป็น
ตัวนำความคิด ที่เรียกว่าไปกับอารมณ์ พอไปกับอารมณ์ ก็ล่อง
ลอย คือไม่มีหลัก หรือไม่อยู่กับหลัก ตอนนี้ก็ป่วยแล้วละ

ที่ว่าพระบอกรรมให้โยมเอาไปใช้วัดคนนั้น ก็คือเปิด
โอกาสให้ปัญญาเข้ามานั่นเอง พอโยมเอาธรรมเอาหลักการไปใช้
วัดคน ก็ต้องใช้ปัญญา พอปัญญามาตั้งหลักให้ ก็มีทางไปขึ้นมา
ทันที

เพราะฉะนั้น เริ่มต้นจึงให้มีสติ ไม่ยอมให้ใจไปขึ้นอยู่หรือ
เลื่อนไหลไปกับความชอบใจและไม่ชอบใจ ตั้งหลักทันทีว่า ไม่เอา
ความชอบใจหรือไม่ชอบใจมาเป็นตัวกำหนด

แล้วเราก็เอาธรรมมาเป็นตัวกำหนดอย่างที่ว่า “เอาธรรม
เป็นประมาณ เอาหลักการเป็นเกณฑ์” อารมณ์ไม่มี ความรู้สึก
หมดอิทธิพลไปเลย

เมืองไทยจะฟื้นเต็มที่ เมื่อยอดพระเจดีย์กลับเต็มขึ้นมา

รวมความว่า การพัฒนาคุณภาพของคนไทยเป็นจุดสำคัญ
ในการพูดวันนี้ เราต้องมีการพัฒนาคุณภาพพลเมือง อย่างน้อย

ก็อย่าให้อ่อนแอ ต้องให้เข้มแข็ง ให้คนไทยหวังผลจากการกระทำ
ของตน ไม่ไปมัวหวังผลจากการดลบันดาล ให้นับถือเทวดาใหม่
ให้ถูกต้อง แล้วก็ร่วมมือกับเทวดาดี อย่าไปหลงเชื่อมาร

ที่นิมนต์อาตมาพูด ก็ด้วยความหวังร่วมกันว่า ทำอย่างไร
เราจะช่วยให้สังคมไทยรวมไปถึงสังคมโลกทั้งหมด พ้นไปได้จาก
ความเลื่อม สามารถตั้งตัวตั้งหลักได้ และพัฒนาไปสู่ความเจริญ
งอกงามที่เรียกกันว่า เป็นความยั่งยืนที่แท้ ไม่ใช่ยั่งยืนอยู่แค่สิ่ง
แวดล้อมเท่านั้น แต่ยั่งยืนในสันติสุขที่แท้จริง ตั้งแต่ในจิตใจคน
เป็นต้นไป

การที่จะเป็นอย่างนั้นได้ ก็ด้วยการที่เราทุกคนต้องมีกำลัง
และกำลังที่สำคัญก็มีหลายอย่าง หมายถึงกำลังกาย โดยมีสุข-
ภาวะทางกายดี กำลังใจ โดยมีสุขภาวะทางจิตใจ หรือสุขภาวะ
ทางอารมณ์ดี และมีสุขภาวะทางสังคมที่ดี

อย่างน้อยเมื่อยังเริ่มตั้งตัว ยังไม่ได้อะไร ก็ให้มีความ
สามัคคีกันในกลุ่มคนที่มีความเจตนาดี เพื่อว่าความสามัคคีนั่นจะได้เป็น
กำลังทางสังคม ซึ่งจะทำให้เกิดมีสุขภาวะทางสังคมขึ้นมา แล้วเรา
ก็จะมาเอื้อต่อกัน มาเสริมสุขภาวะของกันและกัน เป็นการยื้อน

ทางให้เกิดสุขภาวะทางจิตใจ และเป็นเครื่องประกันสุขภาวะทางกาย

แต่ทั้งนี้ ในที่สุด จะต้องให้มีสุขภาวะทางปัญญาให้ได้

คนไทยจะต้องมีปัญญาที่เข้มแข็ง จะมองเรื่องอะไร ต้องมองให้ชัด จะศึกษาอะไร ต้องให้รู้เข้าใจชัด โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนของเรา จะต้องให้เขาพัฒนาตัวขึ้นมาชนิดได้ปัญญาที่แท้ ไม่ใช่อยู่แค่สักแต่ว่าความโก้ แต่จะต้องกระจ่างแจ่มแจ้ง เรียนรู้อะไรต้องชัดเจน ให้เกิดปัญญาที่แท้จริง แล้วเราก็จะมาช่วยกันแก้ปัญหาสร้างสรรค์สังคมได้จริง สังคมก็จะเดินหน้าไปได้

เมื่อเราเดินหน้าถูกต้อง เริ่มมีปัญญา ศรัทธามันจะมาเอง เช่น ศรัทธาในหลักความจริง ศรัทธาในความถูกต้องดีงาม ศรัทธาในธรรม ศรัทธาในคนที่มีความจริงใจความถูกต้องความดีงามนั้น พอศรัทธามา คนก็มีความเข้มแข็งในตัว แล้วคนที่มีศรัทธาถูกต้องด้วยกัน ก็สามัคคีกัน สังคมก็เข้มแข็ง แล้วก็ทำให้สังคมของเราเดินไปข้างหน้าอย่างมีจุดหมาย ไม่ใช่แค่วิ่งคว้างเลื่อนลอย

เดี๋ยวจะบอกว่า พม่ามาเผากรุงเก่า ทำลายพระเจดีย์พัง

พินาศ เจดียย์ยอดหักไปตั้งนานแล้ว คนไทยยังปล่อยปละละเลย ไม่
สร้างต่อยอดพระเจดีย์ คนไทยเดี๋ยวนี้จึงยังแคว้งคว้างอยู่เหมือน
กับเจดีย์ที่ไร้ยอด คือ ไม่มีจุดหมาย

เจดีย์จะต้องมียอด เราจะมีฐาน มีอะไรต่ออะไรอย่างไร
ก็ตาม ในที่สุด เจดีย์จะสมบูรณ์ได้ ก็คือต้องมียอด เจดีย์ขาดยอด
ไม่ได้ ตอนนี้ต้องทำยอดพระเจดีย์ให้มีขึ้นให้ได้ อย่าให้เป็นเจดีย์
หักอยู่ที่กรุงเก่าอย่างเดียว แล้วสังคมไทยก็จะเดินหน้าไปได้ด้วยดี

ต้องฟื้นฟูกรุงเทพกรุงไทยขึ้นมาอีกครั้ง เพราะกรุงเทพ
ทวารวดี ศรีอยุธยา ก็มาต่อด้วย กรุงเทพมหานคร อมร
รัตนโกสินทร์ เมื่อฟื้นฟูกรุงได้ และทำให้ฟูขึ้นไปเจริญงอกงามแล้ว
ก็จะได้เป็นกำลังไปสร้างสรรค์โลกต่อไปด้วย

ขอให้ทุกท่านมีกำลังทุกอย่างดังที่กล่าวมา ช่วยกันเสริม
สร้างให้ประเทศชาติสังคม มีความเจริญงอกงาม และมีความสุข
ที่แท้จริงยั่งยืนสืบต่อไป ขอให้ทุกท่านเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย
ทุกเมื่อ

ภาคผนวก*

ราชธรรม ๑๐ หรือ **ทศพิธราชธรรม** (ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง)

๑. ทาน (การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์)

๒. ศีล (ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีหาวรร ประกอบแต่การสุจริต รักษาจิตตาคณให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน)

๓. บริจาคะ (การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง)

๔. อาชชะ (ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไรรมา ยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน)

๕. มัทวะ (ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคาย กระด้างถือองคค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความจงรักภักดี แต่มีชาติยาเกรง)

๖. ตปะ (ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำ ย่ำยิจิต ระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์)

* คัดจาก พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๗ พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยสำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ

๗. อักโกระ (ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความ และกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรมเนียม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองชุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง)

๘. อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน คือไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเห็จอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง)

๙. ขันติ (ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายสักเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกหย้นด้วยคำเลียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หม่นดก่าลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีที่น่าพิญโดยชอบธรรม)

๑๐. อวิโรธนะ (ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ตีส่าย ลามลักการะ หรือ อิกฺขฺจารมณฺเฑ์ อนิกฺขฺจารมณฺเฑ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุดิธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป)

จักรวรรดิวัตร ๕, ๑๒ (วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ, พระจริยาวัตรที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ, ธรรมเนียมการทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ, หน้าที่ของนักปกครองที่ยิ่งใหญ่)

๑. ธรรมาธิปไตย (ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัย เป็นธรรมาธิปไตย) (๑)

๒. ธรรมิการักษา (จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม)

ก. **อันโตชน** (แก่ชนภายใน ตั้งแต่พระมเหสี โอรส ธิดา จนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด ด้วยการให้การบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอน เป็นต้น ให้อยู่โดยเรียบร้อยสงบสุข และมีความเคารพนับถือกัน) (๒)

ข. **พลกาย** (แก่กองทัพ คือ ปวงเสนาข้าทหาร ข้าราชการฝ่ายทหาร) (๓)

ค. **ขัดติยะ** (แก่กษัตริย์ทั้งหลายที่อยู่ในพระบรมเดชนานุภาพ เจ้าเมืองขึ้น ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารผู้ใหญ่ทั้งหลาย ข้าราชการฝ่ายปกครอง) (๔)

ง. **อนุยนต์** (แก่ผู้ตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย ปัจจุบันควรสงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนเข้าทั้งหมด) (๕)

จ. **พราหมณคฤหบดี** (แก่ชนเจ้าพิธี เจ้ามารยา พ่อค้า เจ้าไร่นา คือ ครู อาจารย์ นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบวิชาชีพต่างๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์ เป็นต้น) (๖)

ฉ. **เนคมชนบท** (แก่ชาวนิคมนชนบท คือ ราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่น ตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง) (๗)

ช. **สมณพราหมณ์** (แก่พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม) (๘)

ฎ. **มิกปักษี** (แก่เมถุนและปักษี คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย) (๙)

๓. **ธรรมการนิเสธนา** (ห้ามกันมิให้มีการอันธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร คือ จัดการป้องกันแก้ไข มิให้มีการกระทำความผิดพลาดชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง) (๑๐)

๔. **ธนาอุปาทาน** (ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสน

ยากไร้ในแคว้นแคว้น) (๑๑)

๕. ปริพจนา (ปริกษาสอบถามปัญหากับสมณพราหมณ์ ผู้ประพตติปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมา อยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพตติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์นักปราชญ์นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย) (๑๒)

จักรวรรดิวัตรนี้ มาใน จักกวัตตสูตร ตามที่มาที่อ้างในพระไตรปิฎก ท่านไม่ระบุจำนวนข้อไว้ แต่นับตามที่ตรัสไว้ เป็นหลักการที่ยึดถือหนึ่งข้อ และหลักปฏิบัติ ๔ ข้อ จึงรวมเป็น ๕ ข้อ อย่างไรก็ดี ข้อย่อยที่แยกออกไปจากข้อ ๒ (ธรรมมารักขา) แต่ละอย่าง ในชั้นอรรถกถาคงเห็นว่ามีค่าสำคัญมาก และมีรายละเอียดวิธีปฏิบัติจำเพาะต่างกันไป จึงจัดเป็นวัตรแต่ละข้อเท่ากันหมด นับได้ ๑๒ ข้อ ตามตัวเลขในวงเล็บข้างหลัง (ดู เพิ่มเติมใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หัวข้อ ๓๓๙ หน้า ๒๕๐-๒๕๓)

ราชสังคหัตถุ ๔ หรือ สังคหัตถุของผู้ครองแผ่นดิน (สังคหัตถุของพระราชฯ, ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หลักการสงเคราะห์)

๑. สัสสมะระ (ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร)

๒. ปริสสมะระ (ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ)

๓. สัมมาปาสะ (ความรู้จักผูกผผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชยกรรม เป็นต้น)

๔. วาขเปยะ หรือ วาจาเปยยะ (ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควร
ดีมี คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มี
ประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อ
ถือ)

พละ ๕ ของพระมหากษัตริย์ (พลังของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ที่สามารถเป็นกษัตริย์
ปกครองแผ่นดินได้)

๑. พาหาพละ หรือ กายพละ (กำลังแขน หรือ กำลังกาย คือ ความแข็งแรง
มีสุขภาพดี สามารถและชำนาญในการใช้แขนใช้มือเป็นอาวุธ ตลอดจนมี
ยุทธโศภรณ์พร้อม)

๒. โภคพละ (กำลังโภคสมบัติ คือ มีทุนทรัพย์บริบูรณ์ พร้อมที่จะใช้
บำรุงเลี้ยงคนและดำเนินกิจการได้ไม่ติดขัด)

๓. อมัจฉพละ (กำลังอำมาตย์ หรือ กำลังข้าราชการ คือ มีที่ปรึกษาและ
ข้าราชการระดับบริหารที่ทรงคุณวุฒิเก่งกล้าสามารถ และจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อ
แผ่นดิน)

๔. อภิขัจพละ (กำลังความมีชาติสูง คือ กำเนิดในตระกูลสูง เป็น
ชาติดีชาติต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน และได้รับการฝึกอบรมมาแล้ว
เป็นอย่างดีตามประเพณีแห่งชาติตระกูลนั้น)

๕. ปัญญาพละ (กำลังปัญญา คือ ทรงปรีชาญาณ หยั่งรู้เหตุผล ผิด
ชอบ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งภายในและ
ภายนอก และดำริการต่างๆ ให้ได้ผลเป็นอย่างดี)

กำลังแขน หรือ กำลังกาย แม้จะสำคัญ แต่ท่านจัดว่าต่ำสุด หากไม่มีพลัง
อื่นควบคุมค้ำจุนอาจกลายเป็นกำลังอันธพาล ส่วนกำลังปัญญา ท่านจัดว่าเป็น
กำลังอันประเสริฐ เป็นยอดแห่งกำลังทั้งปวง เพราะเป็นเครื่องกำกับ ควบคุม
และนำทางกำลังอื่นๆ อย่าง

